

5. AZ ÓVODAI ÉS ISKOLAI TANULÓI LÉTSZÁMOK ALAKULÁSA A MAGYAR TANNYELVŰ INTÉZMÉNYEKBEN

Óvodák

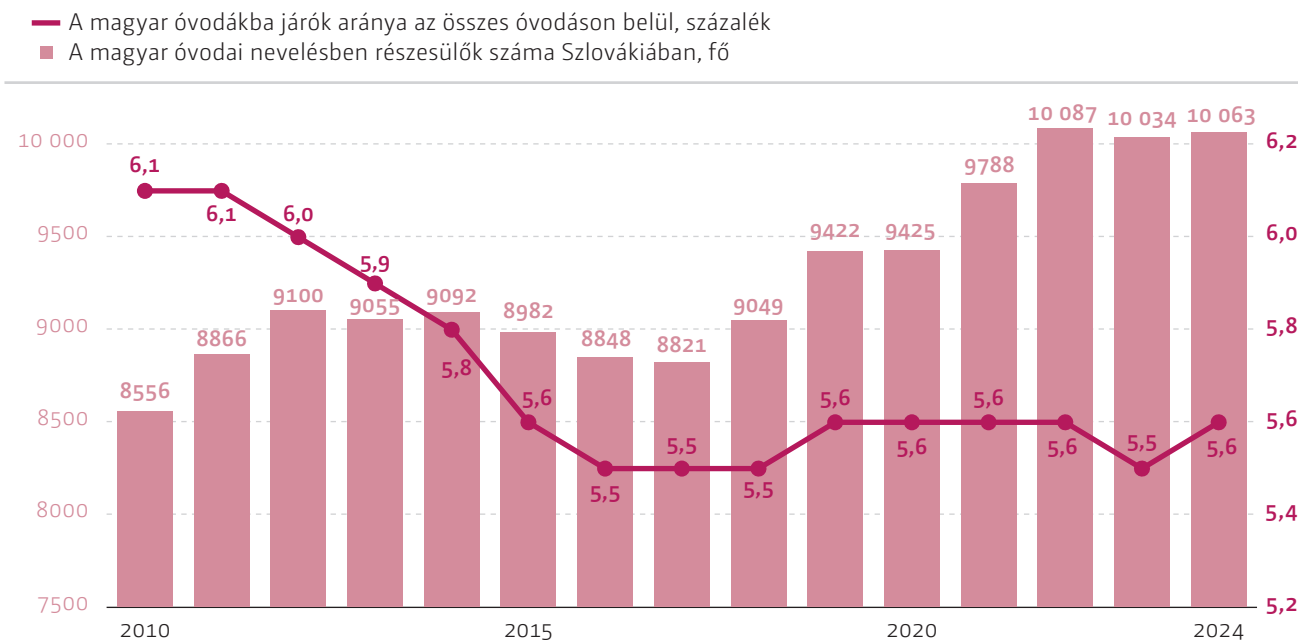
A 2010/11 és a 2024/25 közötti időszakban a magyar nevelési nyelvű óvodai intézményeket látogató gyerekek létszáma – némi hullámváz mellett – egyértelmű növekedést mutató pályán volt: 2010-ben 8556, 2024-ben 10 063 gyerek járt magyar óvodába, illetve a közös igazgatású intézmények magyar csoportjaiba (ezeket a következőkben leegyszerűsítve, együttesen magyar óvodáknak hívjuk), ami jelentős, 18%-os létszámnövekedést jelent. A folyamat fő mozgatórugója azonban nem a magyarság kedvező népesedési folyamata, hanem az óvodáztatás általános bővülése, különös

tekintettel az iskola előtti kötelező egy év óvodába járásra. Mindezt jól szemlélteti, hogy Szlovákiában ugyanezen időszakban az óvodások száma 29%-kal nőtt, így a magyar nevelési nyelvű óvodába járók részesedése összességében csökkent (2. ábra).

Az óvodások létszámváltozása jelentős regionális egyenlőtlenségekkel ment végbe. Települési szinten vizsgálva megállapítható, hogy a magyar nyelvterület nyugati és középső részein jelentős létszámnövekedés figyelhető meg, míg e két térség között (lényegében

a Komáromi járás keleti felétől Ipolyságig), valamint a magyar nyelvterület legkeletibb részein stagnálás, illetve fogyás látható. Kiemelkedő mértékben nőtt a számuk a nagyvárosokban és a városi agglomerációkban (Kassa, Pozsony, Szenci járás), valamint a magyar anyanyelvű romák által nagy számban lakott járásokban (Nagyőrcei, Kassa-környéki, Rozsnyói, Rimaszombati járások). Bár arányaiban a legnagyobb, több mint négyszeres növekedés a Nyitrai járásban volt megfigyelhető, ez lényegében az alacsony bázisértéknek és egy új intézmény megnyitásának volt köszönhető. A többi

2. ábra: A magyar nevelési nyelvű óvodákba járók száma és az összes óvodáson belüli aránya, 2010–2024

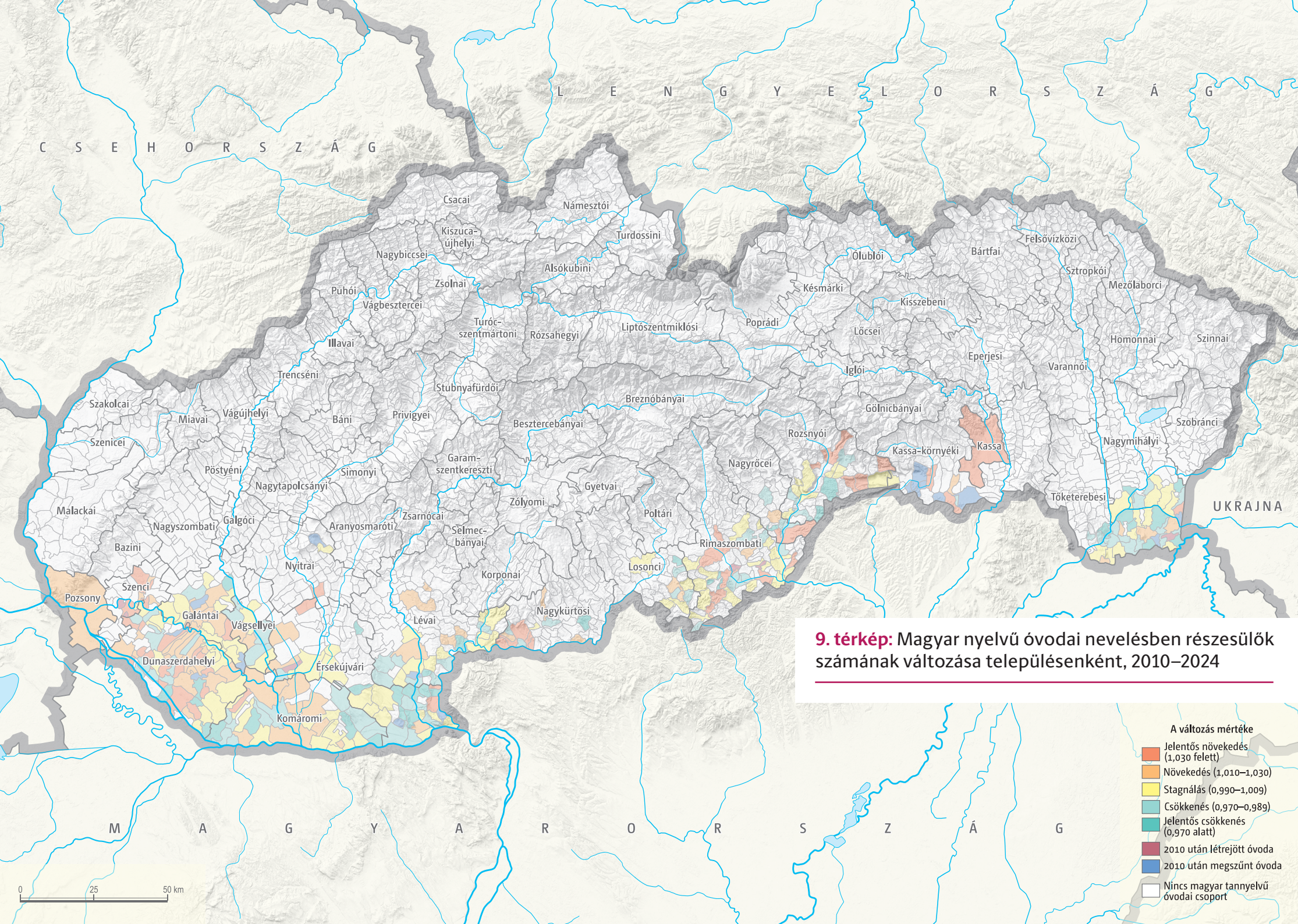

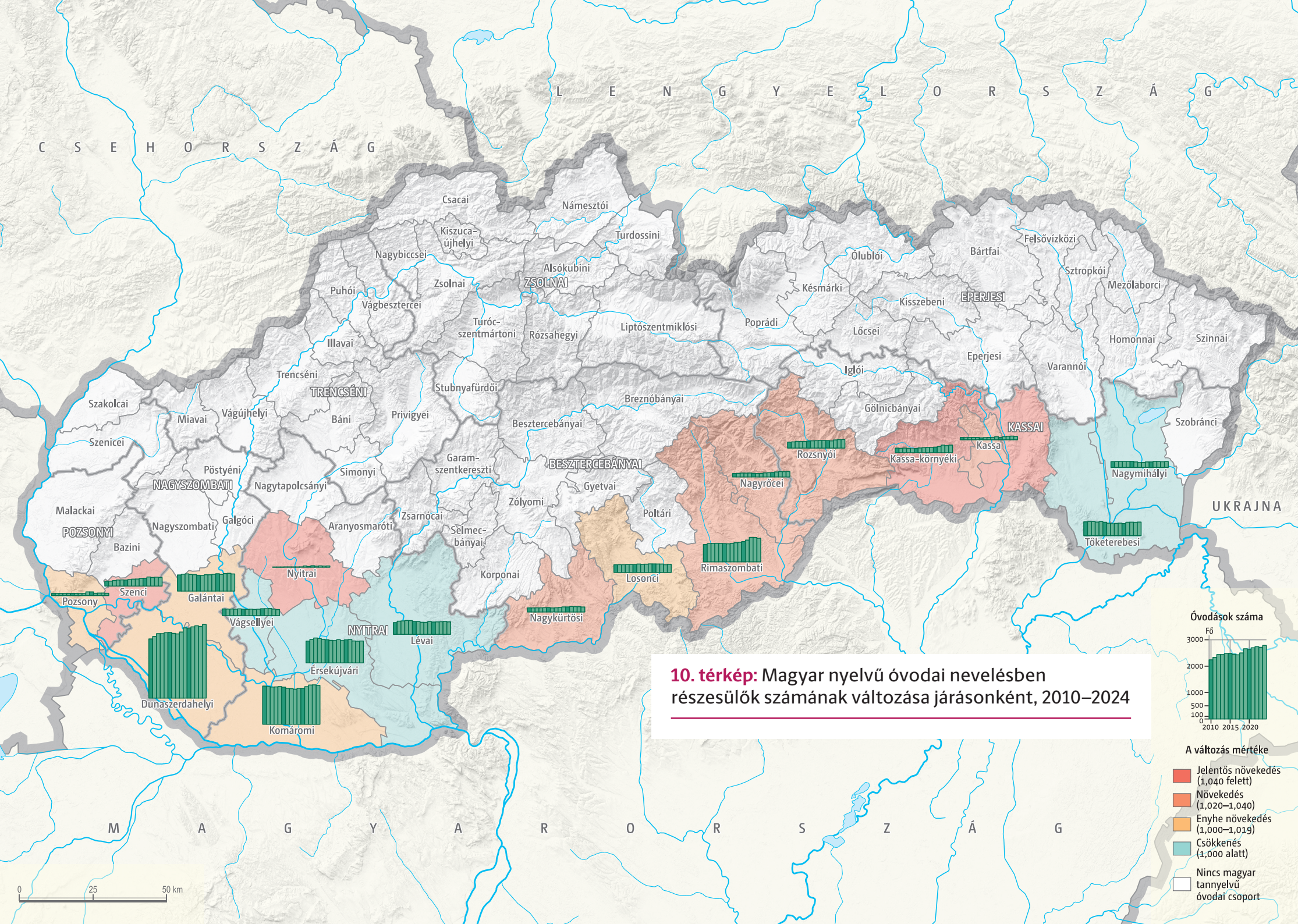
térseget inkább a mozaikosság jellemzi, növekvő és csökkenő gyereklétszámú intézmények egyaránt megtalálhatók egymás közelében. Érdekesség, hogy bár a 9. térkép alapján a legkedvezőtlenebb helyzetűnek a Kassa-környéki járás tűnik, ahol a vizsgált időszakban 11-ből hat óvoda is megszűnt, ennek ellenére a járásban az óvodai létszámok jelentősen, több mint 60%-kal nőttek, de immáron a városokba (pontosabban egyetlen városba, Szepsibe) koncentrálódva. Emellett kiemelendő a Bodroghöz, ahol az abszolút számok szerint és trendszerűen is csökkent az óvodások száma.

Járási szinten vizsgálva még tisztábban kirajzolódnak az elmúlt másfél évtized trendjei. Eszerint a növekedés főbb pólusai ugyanazok a térségek, mint ami a települési szintből kirajzolódik, azonban a kedvezőtlen folyamatok nem csak a Töketerebesi járásra terjednek ki, hanem a szomszédos Nagymihályira, valamint nyugaton a Vágsellyeitől a Lévai járásig is enyhe csökkenés a jellemző (10. térkép).

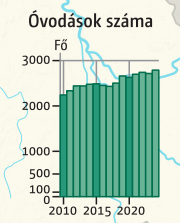
Az óvodások számának változása nem csak tömb–szórvány, hanem falu–város metszetében is különbözik.

A növekedés mértéke elsősorban a városokban volt látványos (32%), míg az óvodások kétharmadát adó falusi térségekben ez mindössze 8% volt (11. térkép). A különbség háttérben több tényező azonosítható. Egyrészt a falusi térségekből egyre többen – főként a városokba ingázók – viszik a városi óvodákba a gyerekeiket, és nem csak praktikus okokból, hanem a városi óvodák magasabb presztízse miatt. Másrészt az óvodák esetében még „kisebb a tétje” a nyelvválasztásnak, mint az iskolánál, így sok nem magyar, vagy csak részben magyar családból kerülnek magyar nevelési nyelvű óvodába a gyerekek, elsősorban a nagyobb városokban. De egyes vidéki térségekben – így pl. Gömörben – a roma gyerekek arányának növekedése hozzájárul ahhoz, hogy a nem romák más településre vagy szlovák óvodába viszik a gyerekeiket.³³ Ezt a jelenséget a nemzetközi szakirodalom „white-flight” néven ismeri, és a Kárpát-medencében is megfigyelhető számos kontextusban.³⁴ Maga a terminus, amit magyarul néha „kilépés”-ként is használnak, esetünkben arra utal, hogy amennyiben egy adott településen, mikrorégióban a termékenységi és vándorlási folyamatok miatt a magyar tannyelvű óvoda/iskola tanulóinak túlnyomó többsége roma származású, jellemzően rossz szociális helyzetű diák lesz, a nem roma származású, jobb módú, magasabb végzettségű családok jelentős része más óvodát/iskolát keres gyermekének.³⁵ Amennyiben a közelben nem áll rendelkezésre a családok által megfelelőnek érzett

10. térkép: Magyar nyelvű óvodai nevelésben részesülők számának változása járasonként, 2010–2024

A változás mértéke

- Jelentős növekedés (1,040 felett)
- Növekedés (1,020–1,040)
- Enyhe növekedés (1,000–1,019)
- Csökkenés (1,000 alatt)
- Nincs magyar tannyelvű óvodai csoport

magyar tananyelvű alapiskola/óvoda sok család a szlovák intézményt választja. A white-flight tehát összességében nem más, mint az oktatási szegregáció egyik megjelenési formája, ami esetünkben roma–nem roma relációban jelenik meg.

Különösen látványos a falusi óvodák kiürülése és a városi óvodák növekvő népszerűsége Kassán és a Kassa-környéki járásban. Míg például Kassán közel felével nőtt, Szepsin pedig megnégyszereződött (!) az óvodások száma az elmúlt másfél évtizedben, addig a környező falvakban drasztikusan, több mint harmadával csökkent az óvodások száma. Hasonló folyamatok körvonalazódnak Rimaszombattól Rozsnyóig, ahol két-háromszorosára nőtt a városi magyar óvodák gyereklétszáma (különösen Tornalján). A fent vázolt folyamatok eredménye Kelet-Szlovákiában sok esetben egy szegregált óvodahálózat, amelyben a falusi óvodákba egyre inkább a roma gyerekek járnak, míg a nem romák – lakhelytől függetlenül – a városi óvodákba, vagy azok szegregált csoportjaiba járnak.

Az óvodások nemzetiségi megoszlása

A magyar nevelési nyelvű óvodai intézményeket látogató gyerekek száma nőtt tehát, de ez nem jelenti azt, hogy a magyar nemzetiségű óvodások száma is

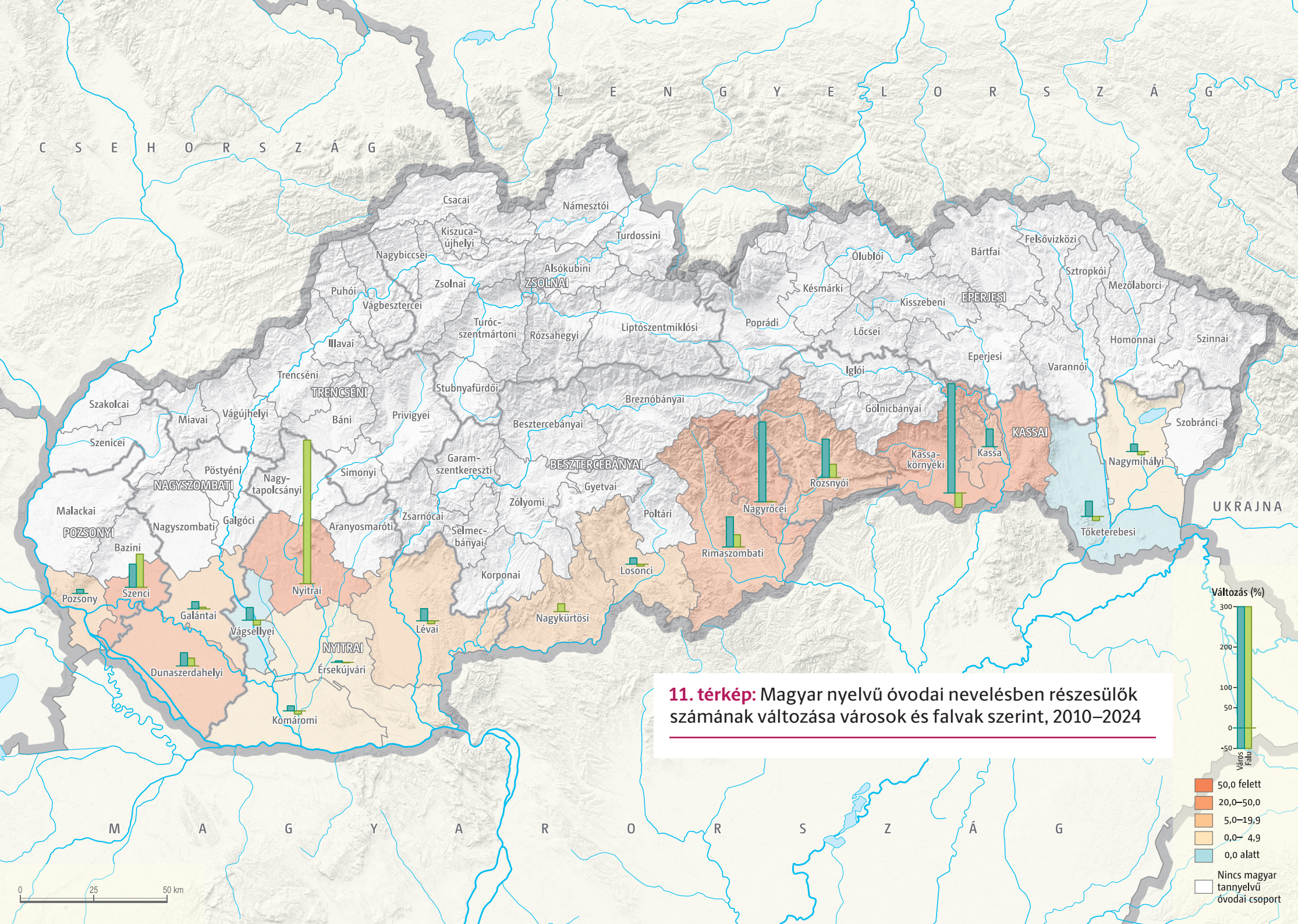
hasonló mértékben nőtt. Sőt, az adatok alapján 2010 és 2024 között 3,3%-kal, 10 002-ről 9676-ra csökkent a számuk, ami tehát azt mutatja, hogy a magyar óvodák kedvező gyerekszámai mögött nem állnak szükségszerűen kedvező etnodemográfiai folyamatok. Ugyanakkor fontos megismételnünk, hogy az óvodai beiratkozásokkor regisztrált nemzetiség rögzítése esetenként hektikus, és óvodánként egyik évről a másikra változhat, így ezen számok elemzése inkább csak iránymutató.

A magyar nemzetiségű óvodások számának változása a nyugati járások közül (azaz Pozsonytól a Nagykürtösi járásig) csak a Dunaszerdahelyi járásban pozitív előjelű. Itt, a viszonylag kedvező természetes szaporodás és alacsony asszimiláció mellett a pozsonyi agglomerációba irányuló országon belüli migráció járult hozzá a gyerekszám növekedéséhez. Utóbbi folyamat eredményeként Pozsonyban sem csökken a magyar gyerekek száma, emellett még a másik magyar többségű járás, a Komáromi esetében beszélhetünk viszonylag kedvező értékekről. Szintén a belső migrációval van összefüggésben a kassai magyar nemzetiségű óvodások számának jelentős, 15%-os növekedése. Az ország keleti felében (a Nagykürtösi járástól keletre található járások közül) viszont éppen fordított a helyzet, és csak a Losonci és a Töketerebesi járásban csökkent a magyar nemzetiségű óvodások száma, a többiben nőtt,

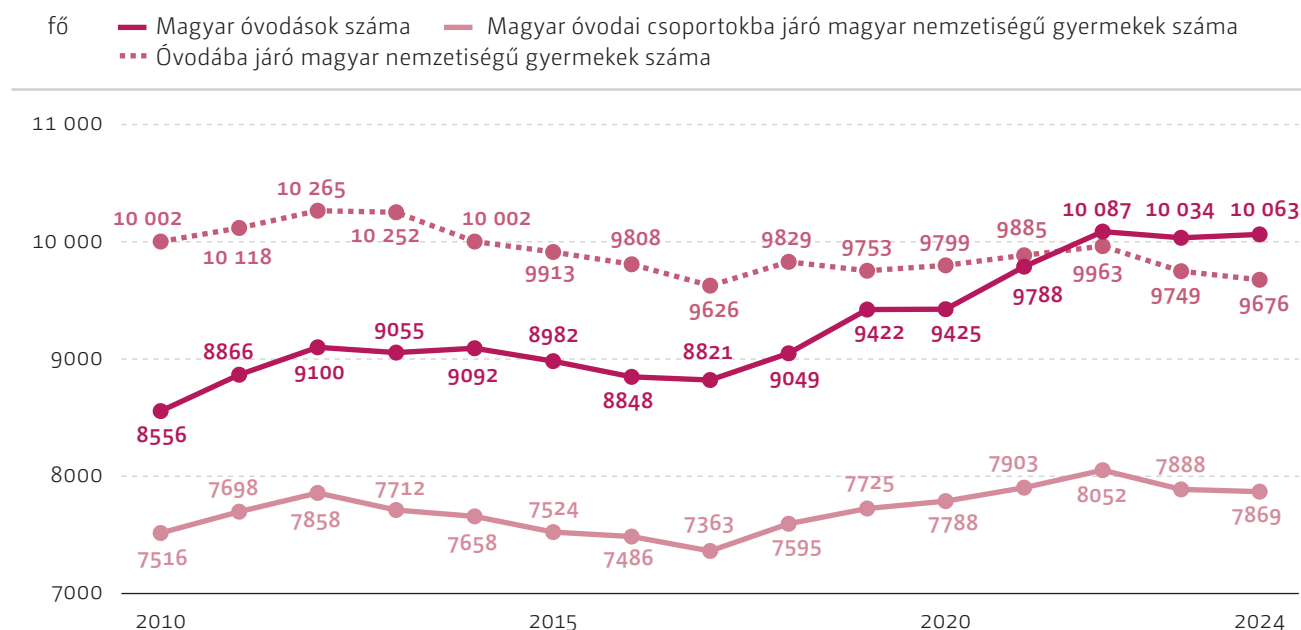
sőt, a Kassa-környéki, Nagyrőcei és a Rimaszombati járásokban a növekedés üteme a 10%-ot is meghaladta. A keleti járásokban a kedvezőbb adatok hátterében valószínűleg a roma származású magyar nemzetiségű gyerekek számának növekedése, esetleg a korábbi (3, 4 éves korban megtörténő) beóvodázásuk áll (12. térkép).

A vizsgált időszakban tehát a magyar óvodába járó gyerekek száma nőtt, de a magyar nemzetiségűeké ezzel egyidejűleg csökkent (3. ábra). Ebből az következik, hogy a magyar óvodákba jelentős számban járnak nem magyar nemzetiségű gyerekek. A 2024/25-ös tanévben a 10 063 magyar óvodába járó gyerek közül 2095 (21%) nem magyar nemzetiségű volt.³⁶ Többségüket (2053 fő) szlovákként regisztrálták. A magyar óvodában való megjelenésük több tényezőre vezethető vissza: egyrészt jelentős részük egyes családból származik, ahol a gyerekek magyar anyanyelvűek, vagy legalábbis tudnak magyarul (ne feledjük, Szlovákiában a magyar anyanyelvűek száma mintegy 10%-kal meghaladja a magyar nemzetiségűekét). Jelentősebb számú nem magyar gyereket csak a nagyvárosokban feltételezünk. Kisebb arányban azonban bárhol előfordulhatnak nem magyar gyerekek, ahol az adott településen csak magyar óvoda van.

A szlovák nemzetiségűekhez képest a roma nemzetiségűek száma meglepően alacsony, és a legutóbbi tanévben leginkább a Komáromi járásban éltek

3. ábra: A magyar óvodába járók és a magyar nemzetiségű óvodások számának alakulása, 2010–2024

(az összesen regisztrált 28-ból 24-en). Természetesen ennél jelentősen több roma gyerek jár magyar óvodába, ők azonban többnyire – ahogy a népszámlálásokon is – magyar nemzetiségűként lettek regisztrálva. A nem magyar nemzetiségű óvodások magyar óvodákban való megjelenése elsősorban a nyelvhatár

környékén (főként a szórványban és a nagyvárosokban) jellemző. Itt a vegyes házasságok aránya magasabb, ennek megfelelően több vegyes házasságból származó, szlovák nemzetiségűként regisztrált gyerek jelenik meg a magyar óvodákban. Különösen magas az arányuk a Szenci járásban és Kassán, ahol

a magyar óvodába járók többsége szlovák nemzetiségű (13. térkép). Ennek ellenpontját a tömbterületek, illetve a kompakt magyar településterülettel jellemezhető keleti járások adják. Utóbbiak közül a Nagyrőcei járásban a magyar óvodába járó nem magyarok aránya a 10%-ot sem éri el, míg a Nagymihályi és a Komáromi járásban ez az érték kevéssel haladja csak meg a 10%-ot.

A magyar óvodába járó több mint 20%-nyi nem magyar nemzetiségű gyerek talán meglepően magas érték. Éppen ezért felmerül a kérdés, hogy vajon hogyan alakult ez az arány a korábbi években. A 2010/11-es tanévben a magyar óvodába járó 8556 gyerek 12%-a, azaz 989 gyerek volt nem magyar nemzetiségű. 2010 és 2024 között tehát a nem magyarok száma és aránya megkétszereződött. Míg 2010-ben a nem magyarok 87%-a volt szlovák nemzetiségű, addig 2024-ben már 98%. Mindez arra hívja fel a figyelmet, hogy a vegyes házasságok szerepe nőtt a magyar óvodai rekrutációban, valamint hogy a roma származásúak vizsgálatára ez a statisztika nem alkalmas.

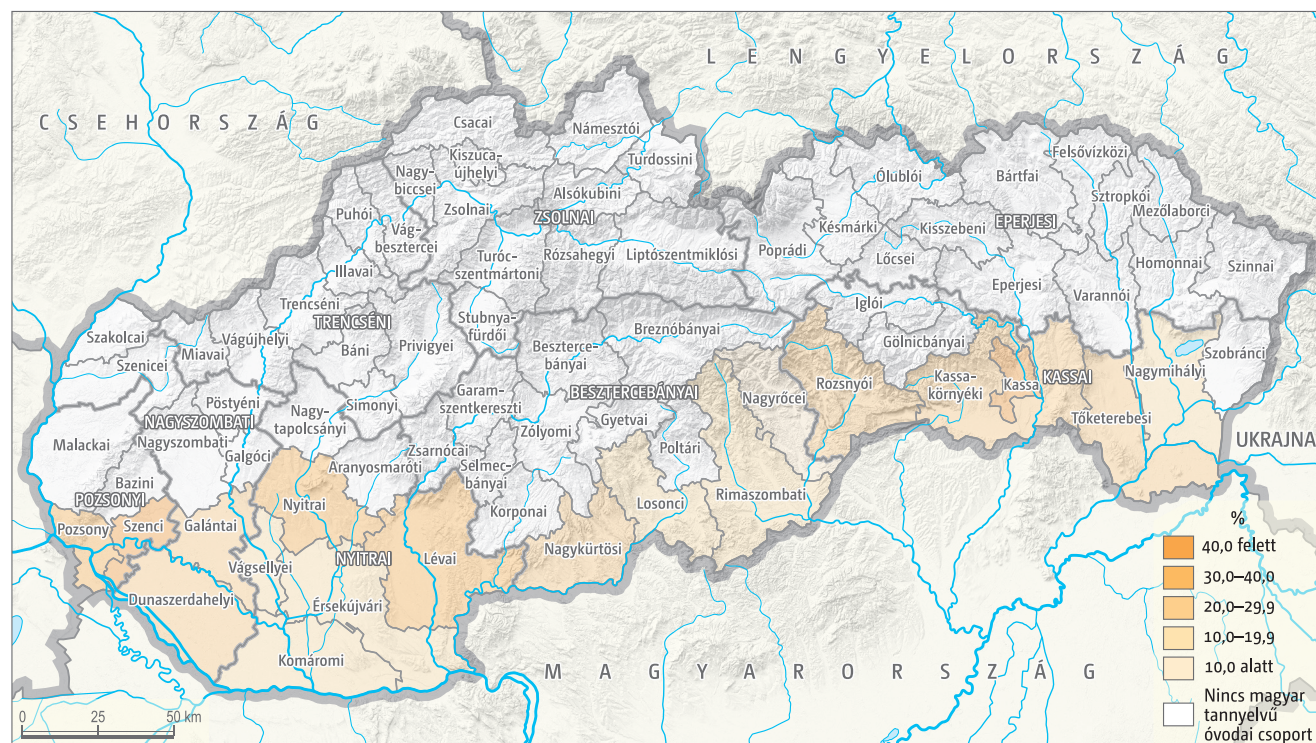

A 2010 és 2024 közötti változások területileg differenciáltan mentek végbe. A két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán az általános tendenciával szemben 5 százalékponttal csökkent, illetve stagnált a nem magyarok részesedése, ami annak köszönhető, hogy ezekben a városokban már 2010-ben is magas volt a nem magyarok aránya (14. térkép). Kassához hasonlóan lényegében nem változott a nem

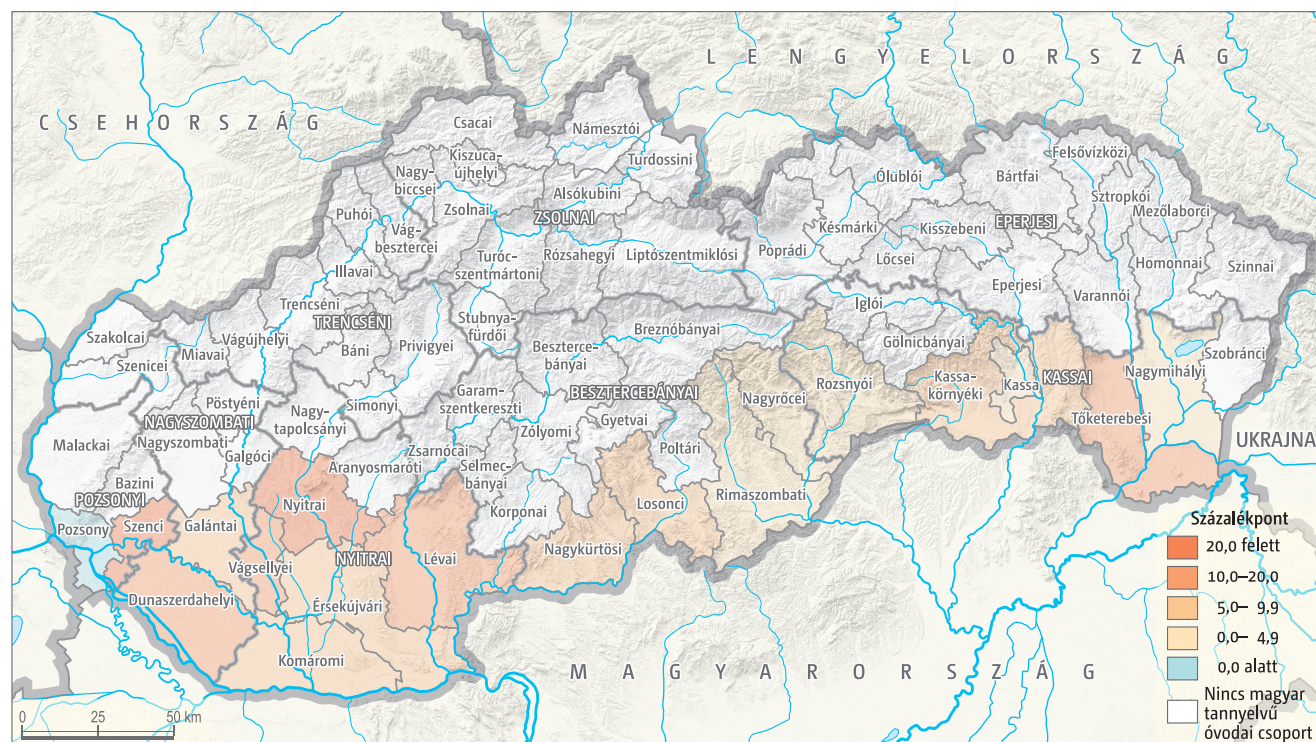
magyarok aránya Gömörben (azaz a Rimaszombati, Nagyrőcei és Rozsnyói járásokban), azaz a roma gyereket továbbra is leginkább magyarként regisztrálják. A nem magyar nemzetiségűek aránya a legnagyobb mértékben a szórványosodó, nyelvhatármenti térségekben (főként a Nyitrai, a Szenci járásokban) nőtt, rávilágítva az asszimiláció, a vegyesség szerepére a magyar intézmények életében. Ugyanakkor ismét

hangsúlyozzuk, hogy egyes esetekben a regisztráció nagyon hullámzó, így például a Kassa-környéki járásban 2023-ban a nem magyarok aránya 45% volt, 2024-ben pedig már csak 30%, ami természetesen nem az óvodások kicserélődését jelenti, hanem a regisztráció egyenetlenségét tükrözi. Mindez pedig jelentősen megnehezíti a folyamatok követését, értelmezését.

13. térkép: Nem magyar nemzetiségű óvodások aránya a magyar óvodákban, 2024/25

14. térkép: A magyar óvodába járó nem magyar nemzetiségűek arányának a változása 2010 és 2024 között

Mint látható, igen jelentős a magyar óvodákba járó nem magyar nemzetiségűek száma (akik ettől még vélhetőleg magyar kötődésűek, például az anyanyelvükön keresztül), és ez fordítva is igaz: nem minden magyar nemzetiségű gyerek jár magyar óvodába. A 2024/25-ös tanévben 1768 magyar

nemzetiségű gyerek nem magyar nevelési nyelvű óvodát (vagy óvodai csoportot) látogatott. A legtöbb ilyen gyereket a nagyobb városokban kell keresni: Dunaszerdahelyen és Komáromban egyenként több mint 120, további hat városban pedig településenként több mint 50 magyar gyerek járt szlovák

óvodába (3. táblázat). Sok esetben a szlovák óvodát lényegében a magyar gyerekek tartják fenn: 13 településen a magyar nemzetiségűek aránya meghaladja a szlovák okok gyerekszámának 50%-át. Különösen magas ez az arány Leleszen (92%), Dernőn (91%), Garamkövesden (83%) és Csízen (82%). Az okok változatosak lehetnek: egyes esetekben a roma-nem roma szegregációs folyamatok vezettek a többségi tannyelvű óvoda választásához, más esetben a magyar óvoda hiánya, vagy az adatokból nem kikövetkeztethető okok vezettek ide. Fontos kérdés még, hogy a nem magyar nyelvű óvodáztatás adott település magyar óvodáinak mekkora hányadát érinti. Az adatok szerint 9 olyan település van, ahol több magyar nemzetiségű gyerek jár szlovák óvodába, mint magyarba (ez természetesen csak azokra a településekre vonatkozik, ahol van magyar óvoda), további 49-ben pedig ez az arány eléri a 20%-ot. A települési adatok vizsgálatából kirajzolódik az is, hogy hol lenne leginkább szükség magyar óvodára. A legtöbb magyar nemzetiségű gyereket Tornán (29), Dernőn (20), Csízen (14), Deregnőn (13) és Nemeskosúton (10) regisztráltak szlovák óvodában azon települések közül, ahol nincs helyben magyar óvoda.

3. táblázat: Magyar nemzetiségű óvodások nem magyar óvodában (top 10 település kategóriánként)

Település	Magyar óvodások nem magyar óvodában (fő)	Település	A magyar óvodások közül nem magyar óvodába járók aránya (%)	Település	Magyarok aránya a nem magyar óvodába járók között (%)
Dunaszerdahely	128	Lukanénye	66,7	Lelesz	92,3
Komárom	126	Zemplén	66,7	Dernő*	90,9
Rimaszombat	73	Vágsellye	64,3	Garamkövesd	83,3
Somorja	57	Tiszacsernyő	63,9	Csíz*	82,4
Érsekújvár	55	Pelsőc	58,8	Várgede	75,0
Tornalja	54	Garamkövesd	55,6	Izsa	72,7
Nagymegyer	53	Ipolyvisk	55,6	Nádszeg	58,3
Párkány	53	Lelesz	54,5	Lukanénye	57,1
Királyhelmec	49	Szomotor	50,0	Fülekkovácsi	56,3
Nagykapos	46	Nána	48,1	Nagymegyer	55,2

*Nincs a településen magyar nevelési nyelvű óvoda/óvodai csoport.

Magyar beóvodázási arányok

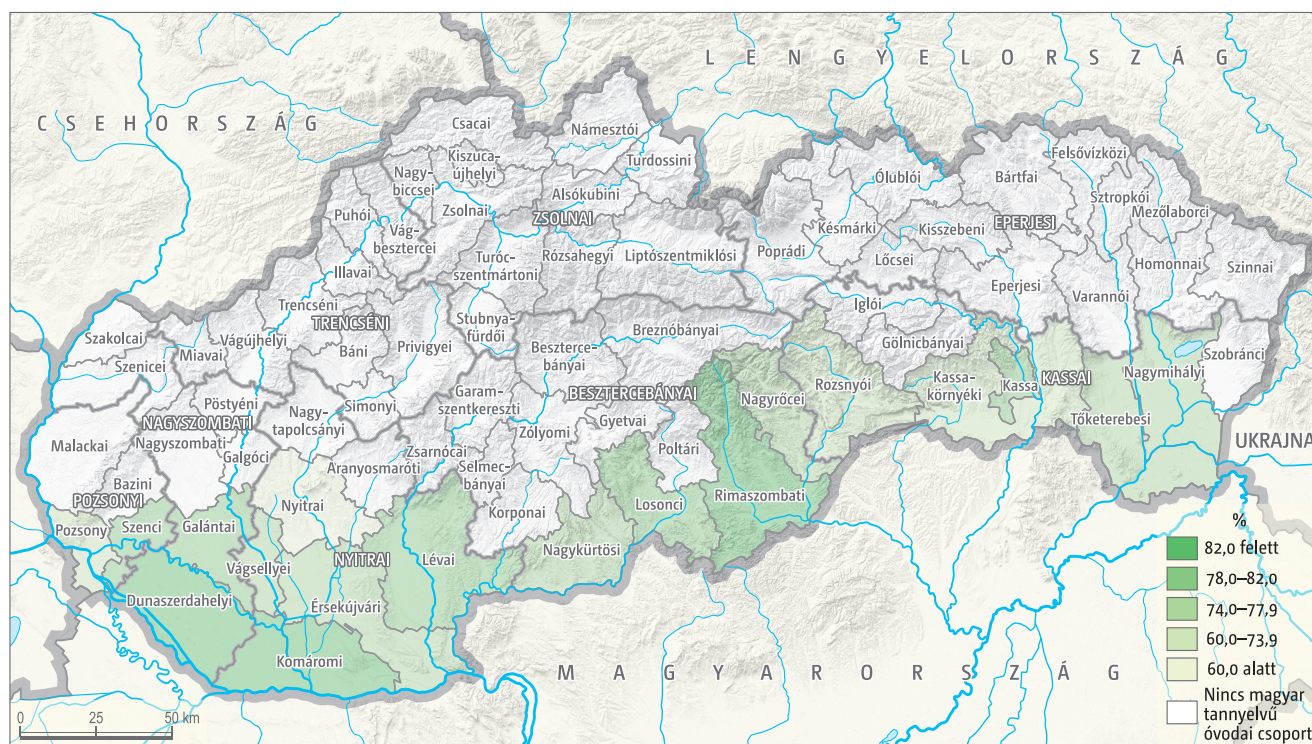
A fentiek alapján kirajzolódnak a magyar beóvodázási arányok, azaz hogy a magyar nemzetiségű gyerekek mekkora hányada jár magyar óvodába, óvodai csoportba. A 2024/25-ös tanévben 7828 magyar nemzetiségű gyerek járt magyar óvodába, viszont 1768-an más (döntően szlovák) óvodába jártak.

Összesen tehát a magyar gyerekek 81,6%-a járt magyar nyelvű óvodába. Érdekes azonban megjegyeznünk, hogy a nem magyar intézménybe járó magyar gyerekek között ugyanúgy találunk vegyes házasságból származókat, mint ahogy a magyar óvodába járó nem magyarok között (és ahogy a magyar óvodába járó magyarok közt is).

A magyar gyerekek magyar óvodába történő be-
vódázási arányát leginkább a tömb-szórvány tö-
résvonal határozza meg. A legmagasabb érték
a magyar etnikai tömbterületeket jellemzi (15. tér-
kép). Kiemelkedik a Dunaszerdahelyi járás (89%), de
magas az arány a Rimaszombati (87%), a Komáromi
(82%) és a Galántai (80%) járásokban is. A skála má-
sik végpontján a Nyitrai járás található, ahol a ma-
gyar gyerekek többsége – részben a kevés elérhető
magyar óvoda miatt – nem magyar óvodába jár.
Sztintén alacsony a vizsgált érték a szórványosodó
Kassa-környéki járásban, Pozsonyban és a Rozsnyói
járásban. Utóbbi negatív irányban lóg ki: a magyarok
járási arányához és viszonylag kompakt települése-
rületéhez viszonyítva ez egy nagyon alacsony érték.
Ugyanakkor pozitív irányban tér el a várttól Kassa,
ahol a magyar gyerekek 78%-a magyar óvodába jár,
ami így 15 százalékponttal több, mint a hasonló
adottságú Pozsony értéke.

A fent bemutatott jellegzetességek, a magyar be-
 vodázási arány időben természetesen változó.
 A 2010/11-es tanévben a magyar nemzetiségűek
 75,3%-a járt magyar nyelvű óvodába, míg 2024/25-
 ben 81,6%, tehát a növekmény számottevő. A vál-
 tozás ott a legjelentősebb, ahol intézményfejlesztés
 történt, és alacsony volt a bázisérték (Nyitrai járás,
 13%→46%). Emellett még két típusú térségben nőttek

15. térkép: A magyar nemzetiségű óvodások közül magyar óvodába járók aránya, 2024/25

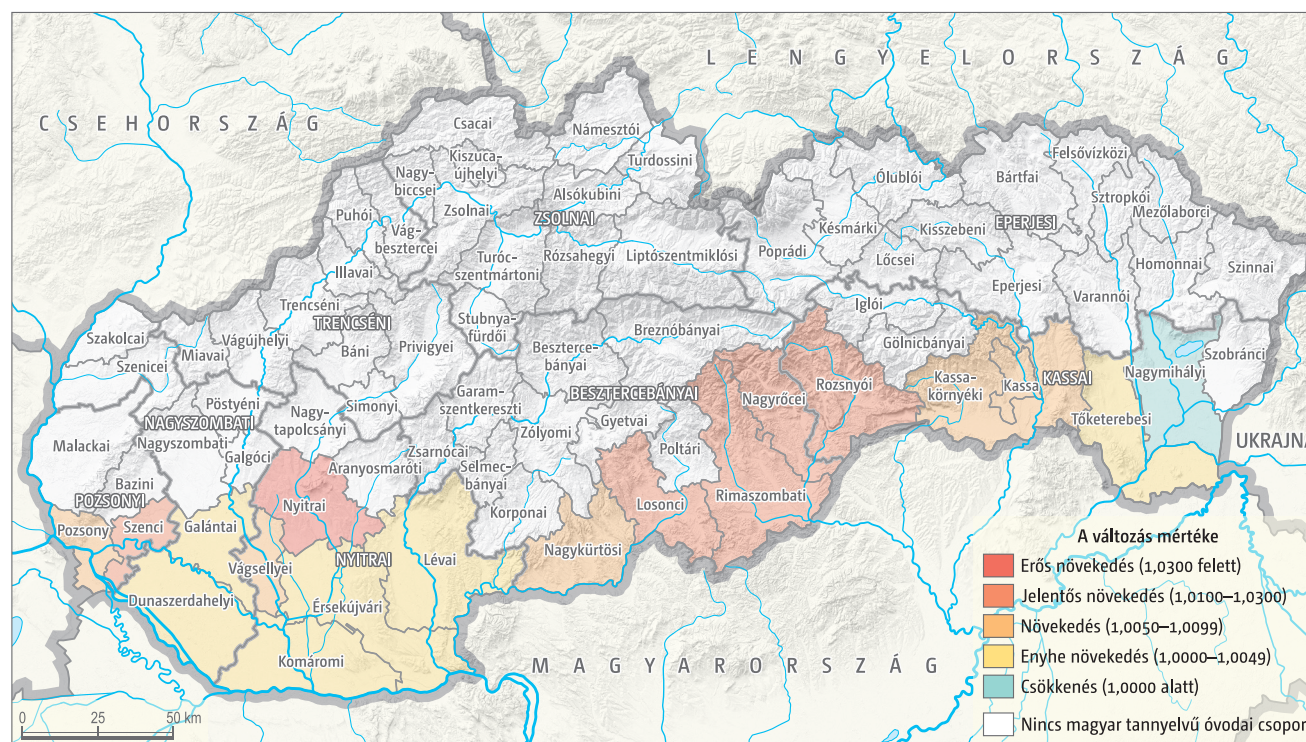
jelentősen az értékek: egyrészt a magyar nyelvterület középső részén, ahol a magyarságon belül magas a romák részesedése (Nagyrócei, Losonci, Rozsnyói és Rimaszombati járások, jellemzően 15 százalékpont körüli növekedés), valamint – ennél kisebb mértékben a két nagyvárosban, Kassán és Pozsonyban, illetve utóbbi agglomerációjában (9–13 százalékpontos növekmény), ahol viszonylag alacsony volt a vonatkozó érték korábban (16. térkép). A két magyar többségű járásban, mivel már 2010-ben is magasak voltak az értékek, csak enyhe, 3–4 százalékpontos növekedést láthatunk. Ugyanakkor a Nagymihályi járásban egyedülként csökkent a magyar nemzetiiségűek magyar óvodába történő beóvodázási aránya, holott korábban 80% feletti értékek jellemezték. Összességében tehát a beóvodázási arány változását elsősorban a tömb–szórvány és roma–nem roma ketősség befolyásolja, és hosszabb időtávon jellemzően az adatok konvergálását, a tömb és szórvány közötti különbség csökkenését figyelhetjük meg. Utóbbinak részben infrastrukturális okai vannak (új intézmények), részben jogszabályi változások állnak a háttérben (kötelező óvodáztatás), de az is megfigyelhető, hogy az etnikai (ön)identifikáció során egyre inkább összefonódik a magyar oktatási háttér és a magyar nemzetiség – másképpen fogalmazva a nem magyar intézménybe járókat kisebb arányban regisztrálják magyarként.³⁷

Az óvodából iskolába történő átmenet

A magyar tannyelvű oktatásban való részvétel, vagy az onnan való kikerülés szempontjából a kritikus pontok általában az intézményváltások, amik többnyire az oktatási szintek közötti átmenethez köthetők. Ilyen

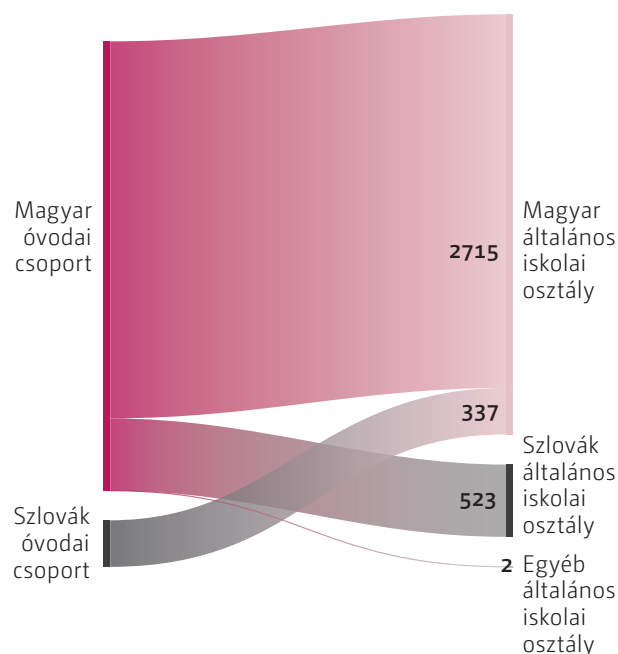
az óvodából általános iskolába való átlépés, az általános iskolából a középiskolába kerülés, és sok esetben az alsó tagozatról a felső tagozatba kerülés is – ám utóbbiról szisztematikus adatokkal nem rendelkezünk. Meglehetősen részletes adatokkal rendelkezünk viszont az óvodából általános iskolába történő átlépésről, így a következőkben azt vizsgáljuk meg, hogyan alakult a 2023/24-es tanévben az óvodát befejezők, majd

16. térkép: A magyar beóvodázási arány változása 2010 és 2024 között

2024/25-ben az általános iskolát elkezdők körében ezen átmenet a tannyelváltás szempontjából.

4. ábra: A tannyelváltás mértéke a magyar óvodából érkezők és/vagy magyar iskolába iratkozók körében, 2024

Össességében a vizsgált időszakban 3240 magyar óvodába járó gyerek fejezte be az óvodát, és a statisztikák szerint 3052-en kezdték el az iskolát magyar tannyelven.⁵⁸ Első megközelítésben tehát a „veszteség” 6%-os.

Ugyanakkor ez valójában csak a végső egyenleg, a teljes kép ennél bonyolultabb. A magyar óvodásoknak ugyanis csak 84%-a folytatja tanulmányait magyar nyelven, míg 16% szlovák nyelven. Ugyanakkor az első osztályt magyarul kezdők talán meglepően nagy hányada, 11%-a szlovák óvodából érkezik (4. ábra). Ez tehát azt jelenti, hogy a tannyelváltás a 2024-ben magyar óvodát vagy iskolát végzők/kezdők 27%-át érinti, és ennek egyenlege – ez viszont nem meglepő – nem a magyar nyelvű oktatást erősíti.

A vizsgált átmenetnek természetesen területi jellegzetességei is vannak. Kiemelkedő mértékű a nyelváltás a Szenci járásban, ahol 4-ből 3 gyerek tannyelvet vált, jellemzően magyar óvodából szlovák iskolába iratkozva. Magas a szlovák iskolába iratkozás aránya még olyan járásokban, ahol a magyarság etnikai szerkezete nem kompakt (Lévai, Nagykürtösi járások), illetve a városok közül Kassán (ahol viszont az előzőekben láthattuk, hogy Pozsonyhoz képest sokkal nagyobb a magyarok beóvodázási aránya). Ezek azok a járások, ahol bevett stratégia a vegyes családok körében, hogy magyar óvoda után szlovák alapiskolába íratják gyerekeiket.⁵⁹ Kíváncsi a trendekből a Töketerebesi járás, ahol az etnikai szerkezet nem indokolná az ilyen magas, közel 40%-os tannyelváltást (17. térkép). Ebben az esetben – a helyszíni

beszámolóik, tapasztalatok szerint – a magyar nemzeti-ségű diákok szlovák iskolaválasztása mögött feltehetően részben a „white-flight” húzódik meg.⁴⁰ Érdekes megemlíteni a Nyitrai járást, ahol viszont azt várnánk, hogy szórványhelyzete miatt már ezen a szinten is jelentős a magyar oktatásból való kilépés, azonban a járásban a magyar óvodai hálózat még az iskolainál is fejlettebb, ez okozza a viszonylag kedvező arányt.

A skála másik oldalán azokat a járásokat találjuk, ahol 80%-ot meghaladó a magyar óvodából magyar iskolába való átmenet (Rimaszombati, Komáromi és Vágsellyei járások; 17. térkép). Ebben közrejátszik a magyarok magas aránya és kompakt etnikai szerkezete; ugyanakkor az adatok nem teljesen koherensek, hiszen a Komáromi járáshoz képest a Dunaszerdahelyi jelentősen más utat jár be, míg a Rimaszombati járásban a romák magas aránya ellenére sem rajzolódik ki az adatokból a szegregáció okozta tannyelváltás jelensége. Nagyon fontosak tehát a helyi és intézményi tényezők, amelyek gyakran felülírhatják a strukturális tényezőket. Érdekes még megemlíteni, hogy a járások mintegy felében több gyerek kerül a magyar iskolákba szlovák óvodákból, mint magyar óvodákból szlovák iskolákba. Ez esetenként az óvodai szint magyar intézményi hiányosságaira is rámutat.

Általános iskolák

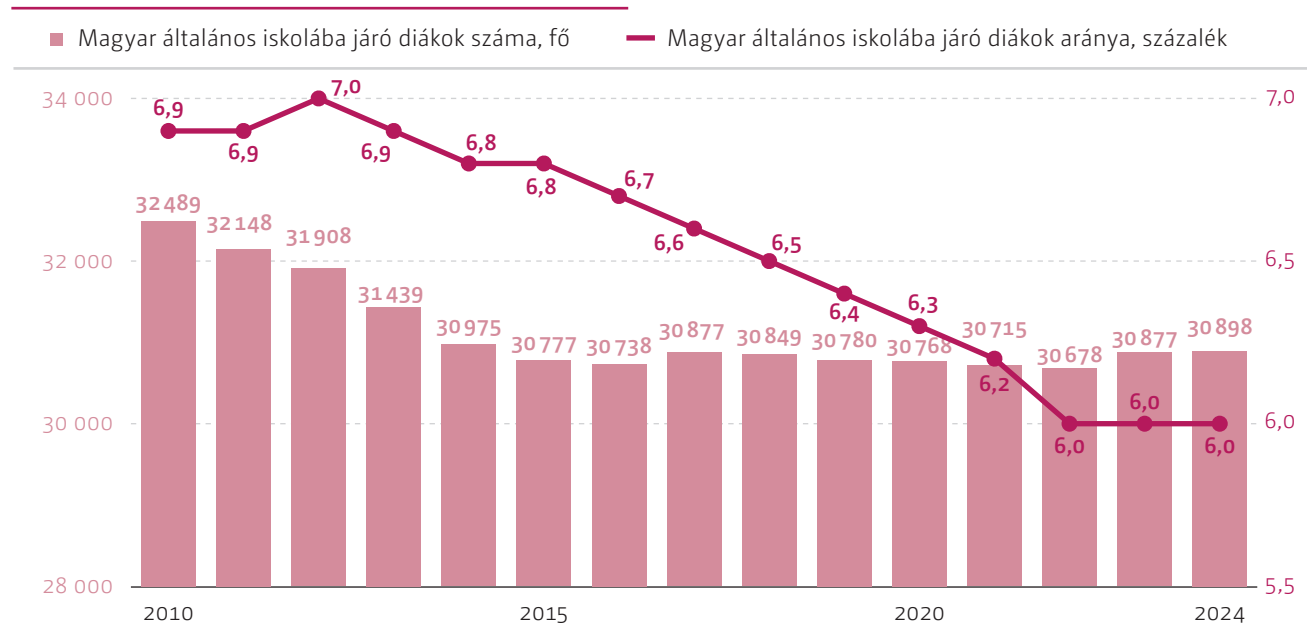
A 2010/11 és a 2024/25 közötti időszakban a magyar tannyelvű általános iskolába, illetve magyar tannyelvű osztályba (ezeket a következőkben leegyszerűsítve, együttesen magyar iskoláknak hívjuk) járó gyerekek létszáma enyhén, 32 489-ről 30 898-ra (5 %-kal) csökkent. A csökkenő trend valójában csak a 2010-es évek közepéig tartott, azóta a létszám stagnál, sőt, éppen az elmúlt két tanévben a korábbiakhoz képest mintegy

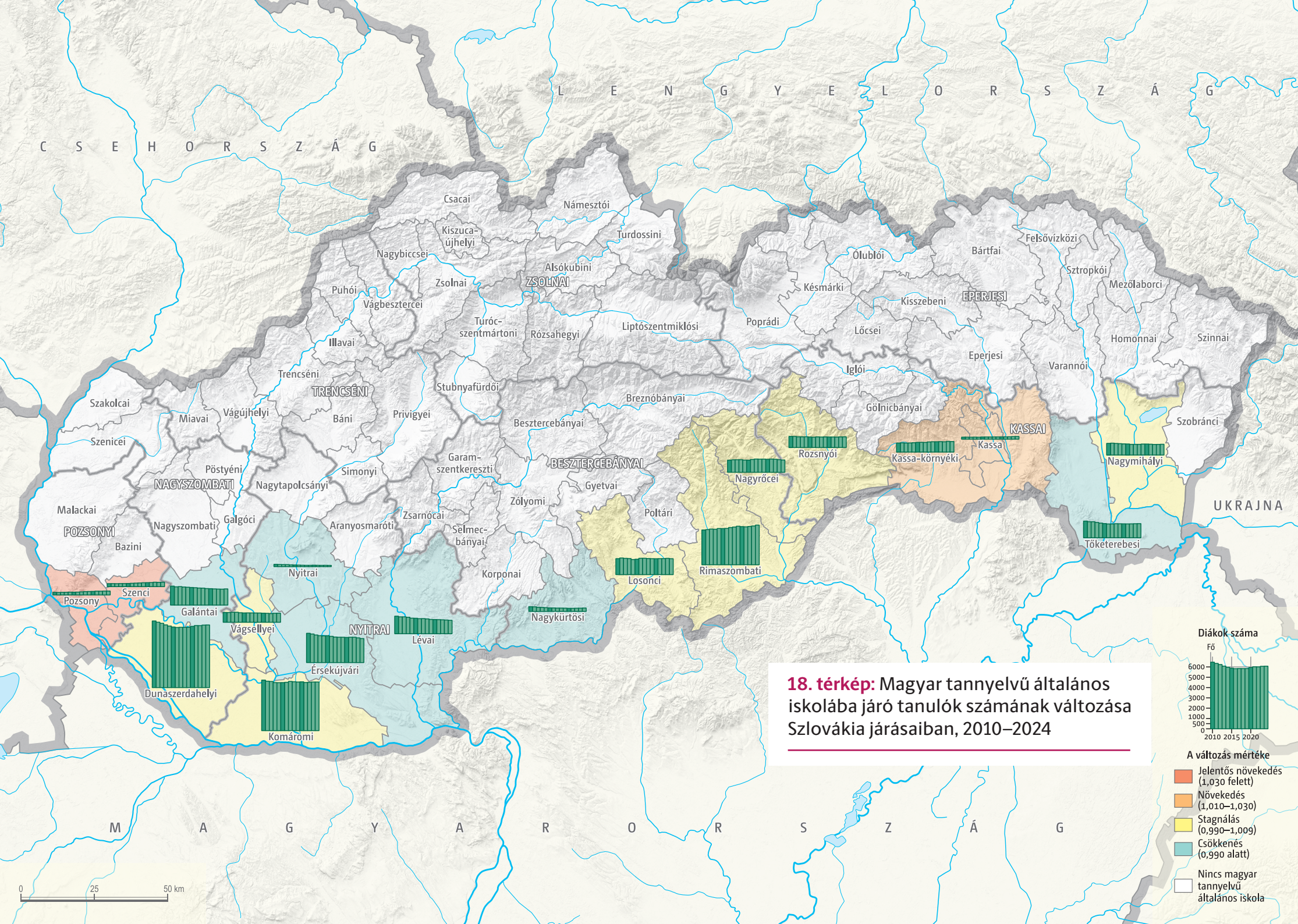
kétszáz fővel nőtt a magyar iskolások kontingense (5. ábra). E másfél évtized alatti viszonylag mérsékelt ütemű csökkenés ellenére Szlovákián belül az általános iskolásoknak már csak 6 %-a jár magyar iskolába, ami 1 százalékpontos csökkenés a vizsgált időtáv alatt.

A tanulói létszámváltozás regionális mintázatai rendkívül jól illusztrálják a szlovákiai magyarság társadalmi-demográfiai folyamatait. A vizsgált időszakban a legnagyobb növekedést (>40%) a pozsonyi agglomeráció (azaz Pozsony és a Szenci járás) produkálta,

amelyek az országon belüli migráció elsődleges célpontjai, de a másik nagyváros, Kassa értéke is kiemelkedő (30%), jelezve, hogy a városi iskolák rendkívül vonzóvá váltak az elmúlt időszakban. Emellett megfigyelhető egy általános kelet–nyugati különbség, amelynek hátterében a demográfiai különbségek, nevezetesen a Délkelet-Szlovákiában nagy arányban élő, magasabb fertilitású, roma származású népesség áll. A magyar nyelvterület nyugati részén elsősorban a tömb–szórvány kettősség a meghatározó: a tömb területén (pl. Dunaszerdahelyi és Komáromi járás) a magyar tannyelvű iskolát látogatók száma enyhén, a szórvány területén nagymértékben (pl. a Nyitrai járásban 40%-kal) csökkent (18. térkép).

5. ábra: Magyar tannyelvű általános iskolába járó tanulók száma és aránya Szlovákiában, 2010–2024

A városi iskolák szerepe nem csak a nagyvárosokat tekintve kiemelkedő: Szlovákia egészére elmondható, hogy a városokban még nőtt is (2%-kal) a magyar iskolák tanulói létszáma, míg a falvakban jelentősen csökkent (-10%). A városi iskolák növekedése ugyanakkor több esetben a falusi iskolák rovására következett be (Dunaszerdahelyi, Vágsellyei, Komáromi, Rozsnyói járások), ami egy polarizálódó iskolarendszer irányába mutat. Egyes esetekben azonban, pl. a Kassa-környéki járásban Szepsi elszívó ereje ellenére a falusi iskolák tanulói létszáma is gyarapodott. Fordított jelenségre lehetünk figyelmesek a Nagymihályi járásban: Nagykaposon, a járás magyarlakta részeinek egyetlen városában jelentősen csökkent a diáklétszám, míg a falvakban számottevően nőtt. A városi iskolák vonzereje, és ennek diákmegtartó hatása abban is nyomon követhető, hogy a legnagyobb csökkenést azokban a járásokban regisztrálták, ahol nincs városi magyar iskola (Nyitrai, Nagykürtösi) (19. térkép).

Települési szinten vizsgálva – hasonlóan az óvodákhoz – a mozaikosság jellemző; nincsenek kiterjedt,

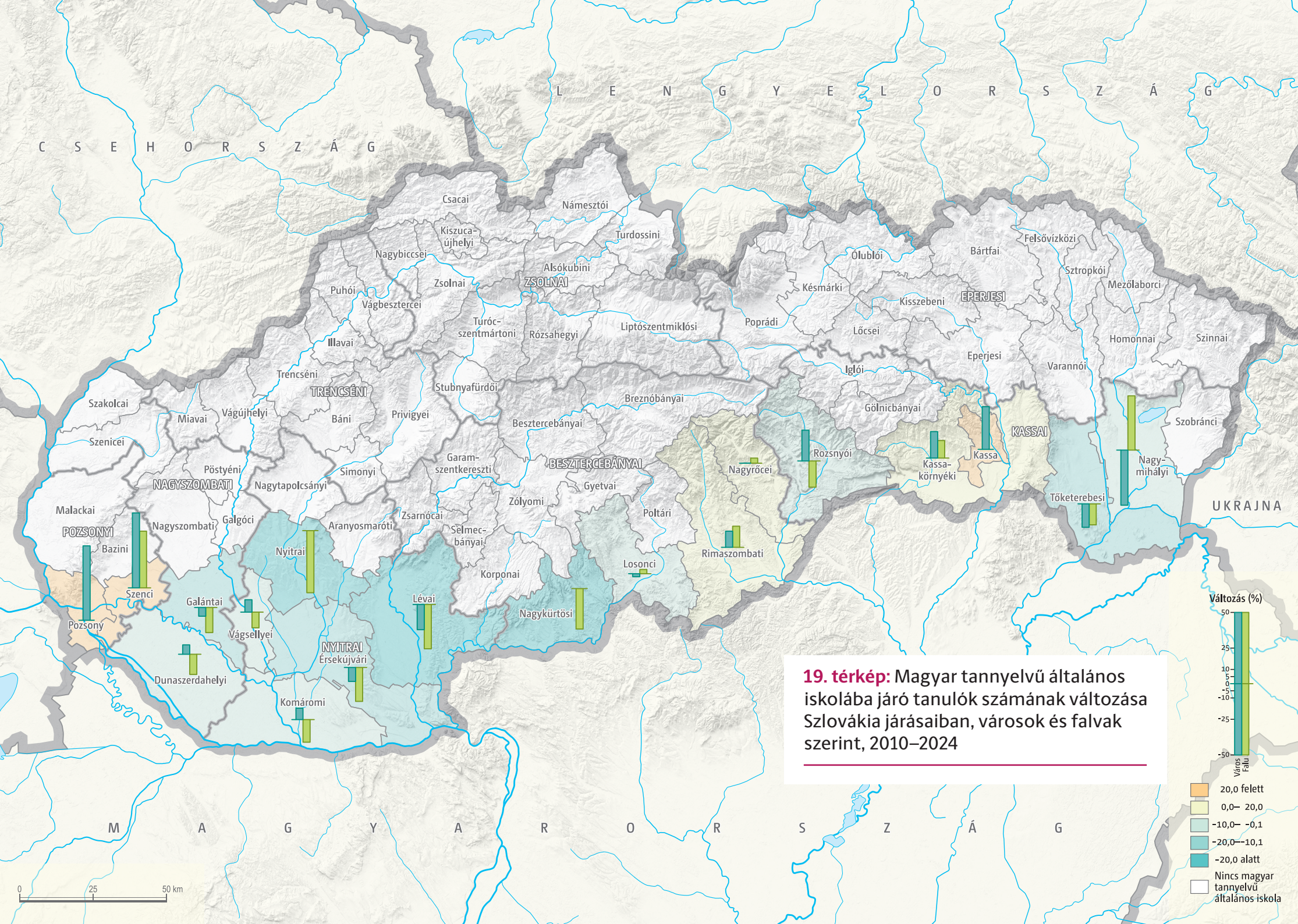
összefüggő gyarapodó vagy fogyó térségek (leszámítva talán az Érsekújvár és a Losonci járás közötti területet). E mozaikosság azonban arra a folyamatra is rávilágít, hogy az iskolabezárások eredményeként a szomszédos települések iskolai létszáma gyakran nőtt is. Ez különösen feltűnő a Dunaszerdahelyi vagy a Kassa-környéki járásban (20. térkép).

A 2010–2024 között a magyar iskolások számában végbement változásokat több metszetben is megvizsgáltuk, hogy kiderüljön, melyek a változás háttérében álló főbb strukturális tényezők. A magyar tannyelvű iskolák településeit csoportosítottuk 1) a teljes lakosság és 2) a magyar anyanyelvű lakosság száma szerint, valamint 3) a magyar anyanyelvűek településen belüli aránya és 4) a magyar anyanyelvűek 2011 és 2021 közötti létszámváltozásának aránya szerint. Ezen tényezők mentén vizsgáltuk a magyar iskolába járók számának változását, valamint ezen belül a magyar nemzetiségű tanulók számának változását.

Az első két dimenzió vizsgálata azt mutatja, hogy a legkisebb és a legnagyobb településeken/magyar

közösségekben nőtt a magyar iskolások száma, míg a kettő között csökkent. Az 1000 lakos alatti kistelepüléseken különösen feltűnő a növekedés, nagyobb, mint a 10 ezer fő feletti településeken (városokban). Ez némileg ellentmond a fentebb leírt jelenségnek, a városi iskolák kiugró vonzerejének, és a falusi iskolák regressziójának. E kistelepülések többsége azonban éppen a magyar nyelvterület keleti felében (többnyire Gömörben) található, ahol ez a domináns településméret, és a magyar romák aránya magas. A gömöri részeken található kistelepüléseken a magyar iskolások száma 20%-ot meghaladó mértékben nőtt, ezzel szemben a délnyugat-szlovákiai kistelepüléseken a tanulók száma enyhén csökkent is. Ebből tehát az a következtetés adódik, hogy míg az 1000 fő alatti kistelepüléseken a magyar népesség, főként a magyar romák magasabb gyermekszáma (azaz a természetes szaporodás), addig a 10 ezer fő fölötti városokban a városi iskoláknak a városkörnyékre kiterjedő vonzereje okozza a tanulók létszámának növekedését (4. táblázat).

4. táblázat: A magyar iskolába járók, valamint a magyar iskolába járó magyar nemzetiségűek számának változása a magyar anyanyelvűek száma, illetve a település népességszáma alapján képezett településcsoportokban

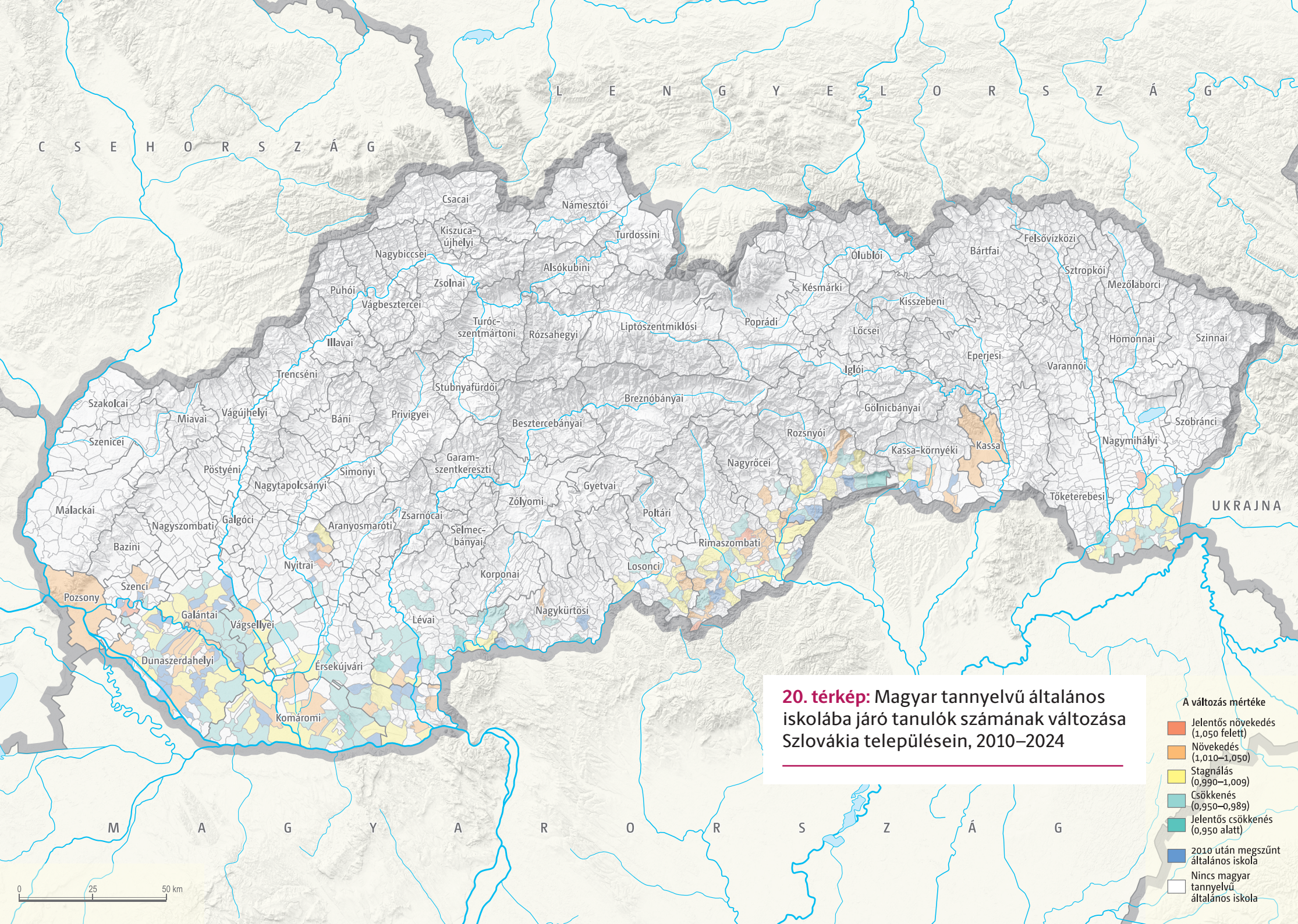
	Kategória	Magyar iskolába járók száma			Magyar iskolába járó magyar nemzetiségű tanulók száma		
		2010 (fő)	2024 (fő)	Változás, 2010–2024 (2010=100%)	2010 (fő)	2024 (fő)	Változás, 2010–2024 (2010=100%)
Magyar anyanyelvűek száma, 2021	0–999	5701	5884	103,2	5251	5341	101,7
	1000–1999	7716	7018	91,0	7490	6543	87,4
	2000–4999	7178	7070	98,5	6931	6478	93,5
	5000–9999	5649	5491	97,2	5501	5109	92,9
	10000 felett	3753	3961	105,5	3633	3719	102,4
Település népességszáma, 2021	0–999	3404	3765	110,6	3088	3385	109,6
	1000–1999	6063	5691	93,9	5870	5280	89,9
	2000–4999	6699	5920	88,4	6478	5599	86,4
	5000–9999	5747	5290	92,0	5608	4925	87,8
	10000–19999	2368	2710	114,4	2244	2400	107,0
	20000 felett	5716	6048	105,8	5518	5601	101,5

Ha a magyarok aránya szerint képzett településcsoportokban vizsgáljuk a változást, akkor azt látjuk, hogy a magyarok arányának növekedésével fordítottan

arányos a tanulói létszám változása – a magyar nemzetiségű tanulókat vizsgálva viszont kevésbé lineáris az összefüggés. Ez első ránézésre igencsak meglepő,

hiszen az jól ismert, hogy a legutóbbi két népszámlálás között minél magasabb volt a magyarok települési aránya, annál kisebb volt a magyarok létszámcsökkenésének mértéke. Ugyanakkor az eredmény valójában logikus, hiszen elsősorban olyan 20% alatti magyarlakta településeken van magyar iskola, ahol elég nagy a magyar közösség létszáma egy iskola fenntartásához, ezek pedig döntően a városok; és az előzőekben vázoltaknak megfelelően a városokban nőttek a tanulói létszámok. Különösen igaz ez a 20% alatti kategóriában szereplő Szentre és Pozsonyra, ahol – a városok között legnagyobb – 50%-ot meghaladó mértékben nőtt a tanulói létszám, de Kassán is 30%-kal. Ez a három település adja az 5. táblázatban a 0–20%-os kategóriába került települések iskolásainak kétharmadát.

A magyarok aránya mellett megvizsgáltuk a magyarok arányában bekövetkezett változás hatását a magyar iskolások számának változására. Ebben a kérdésben meglepetés nincs: minél kisebb volt a magyar anyanyelvűek számának csökkenése (vagy nagyobb a növekedése), annál kisebb mértékű volt a magyar iskolások számának csökkenése (vagy nagyobb a növekedése) (5. táblázat). Ez tehát megerősíti az etnodemográfiai folyamatoknak a tanulói létszámokat befolyásoló szerepét.

5. táblázat: A magyar iskolába járók, valamint a magyar iskolába járó magyar nemzetiségűek számának változása a magyar anyanyelvűek aránya, illetve a magyar anyanyelvűek számának változása alapján képezett településcsoportokban

	Kategória	Magyar iskolába járók száma			Magyar iskolába járó magyar nemzetiségű tanulók száma		
		2010 (fő)	2024 (fő)	Változása, 2010–2024 (2010=100%)	2010 (fő)	2024 (fő)	Változása, 2010–2024 (2010=100%)
Magyar anyanyelvűek aránya 2021 (%)	0–20	1168	1342	114,9	1078	1088	100,9
	20–40	2377	2484	104,5	2217	2303	103,9
	40–60	2990	3088	103,3	2854	2604	91,2
	60–80	10460	9787	93,6	9945	9148	92,0
	80–100	13002	12723	97,9	12712	12047	94,8
Magyar anyanyelvűek számának változása, 2011–2021 (2011=100%)	0–80	1520	1363	89,7	1397	1121	80,2
	80–90	7789	6780	87,0	7405	6021	81,3
	90–100	16369	16499	100,8	15944	15542	97,5
	100–110	3408	3603	105,7	3174	3404	107,2
	110 felett	911	1179	129,4	886	1102	124,4

A fenti dimenziók mellett megvizsgáltuk még a romák települési arányának hatását a magyar iskolák tanulói létszámváltozására a falusi iskolák esetében.

Mivel a népszámlálásban a vonatkozó roma népesség-számértékek elmaradnak a helyben érzékelttől, ezért ebben az esetben is a Szlovákiai Roma Atlasz értékeit

vettük alapul. Az összehasonlítás egyértelművé teszi, hogy egyes kistelepüléseken mi a fő tényezője az iskolások számbeli gyarapodásának. Minél nagyobb a romák becsült aránya adott falusi településen, annál nagyobb mértékben nőttek a tanulói létszámok 2010 és 2024 között (6. táblázat). A roma kérdéshez tartozik azonban még egy fontos adalék. A romákat a külvilág hajlamos egységes kategóriaként kezelni,⁴¹ azonban a romák is tagoltak, például a nyelvük szerint. A Szlovákiai Roma Atlasz a felmért településeken megadta a roma közösség körében elsődlegesen használt nyelvet. Az eredmények világosan megmutatják, hogy hatalmas különbség van a magyar iskolák tanulói létszám változásában aszerint, hogy adott faluban melyik a romák elsődleges nyelve: magyar (+12%), szlovák (-6%) vagy roma (-17%). Bár hangsúlyoznunk kell, hogy ezek nem direkt összefüggések, mert a modell nem veszi figyelembe a romák arányát adott településen, de az egyértelműnek látszik, hogy a magyar iskolák tanulói létszámgyarapodásához inkább csak a magyar nyelvű romák járulnak hozzá, és úgy tűnik nincsenek meg az eszközök más nyelvű kisebbségi csoportok (leginkább romák) integrálására.

6. táblázat: A falusi magyar tannyelvű általános iskolába járók számának változása a becsült roma települési arány függvényében, 2010–2024

Romák aránya (%)	Magyar iskolába járók száma, 2010 (fő)	Magyar iskolába járók száma, 2024 (fő)	Magyar iskolába járók számának változása, 2010–2024 (2010=100%)
50–100	2426	2590	106,8
25–50	2910	3116	107,1
10–25	1698	1661	97,8
1–10	727	682	93,8
1 alatt*	8773	7748	88,3

*A Szlovákiai Roma Atlaszban (2019) nem szerepel

Összességében tehát az iskolások létszámváltozása hasonló mintázatokat mutat, mint az óvodásoké, de jobban illeszkednek a demográfiai folyamatokhoz, és kevésbé befolyásolják az intézményi tényezők. A folyamatok háttérében pedig összekapcsolódnak, egyszerre hatnak a tömb–szórvány, a falu–város, valamint a roma–nem roma különbségek.

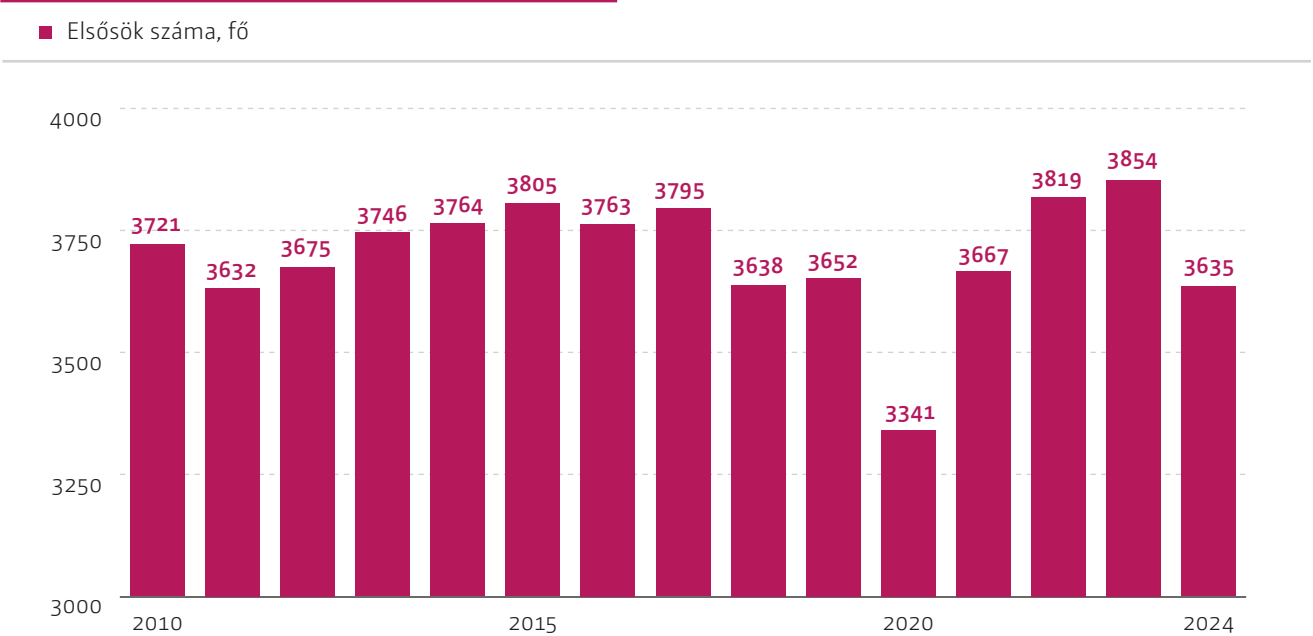
Első osztályosok

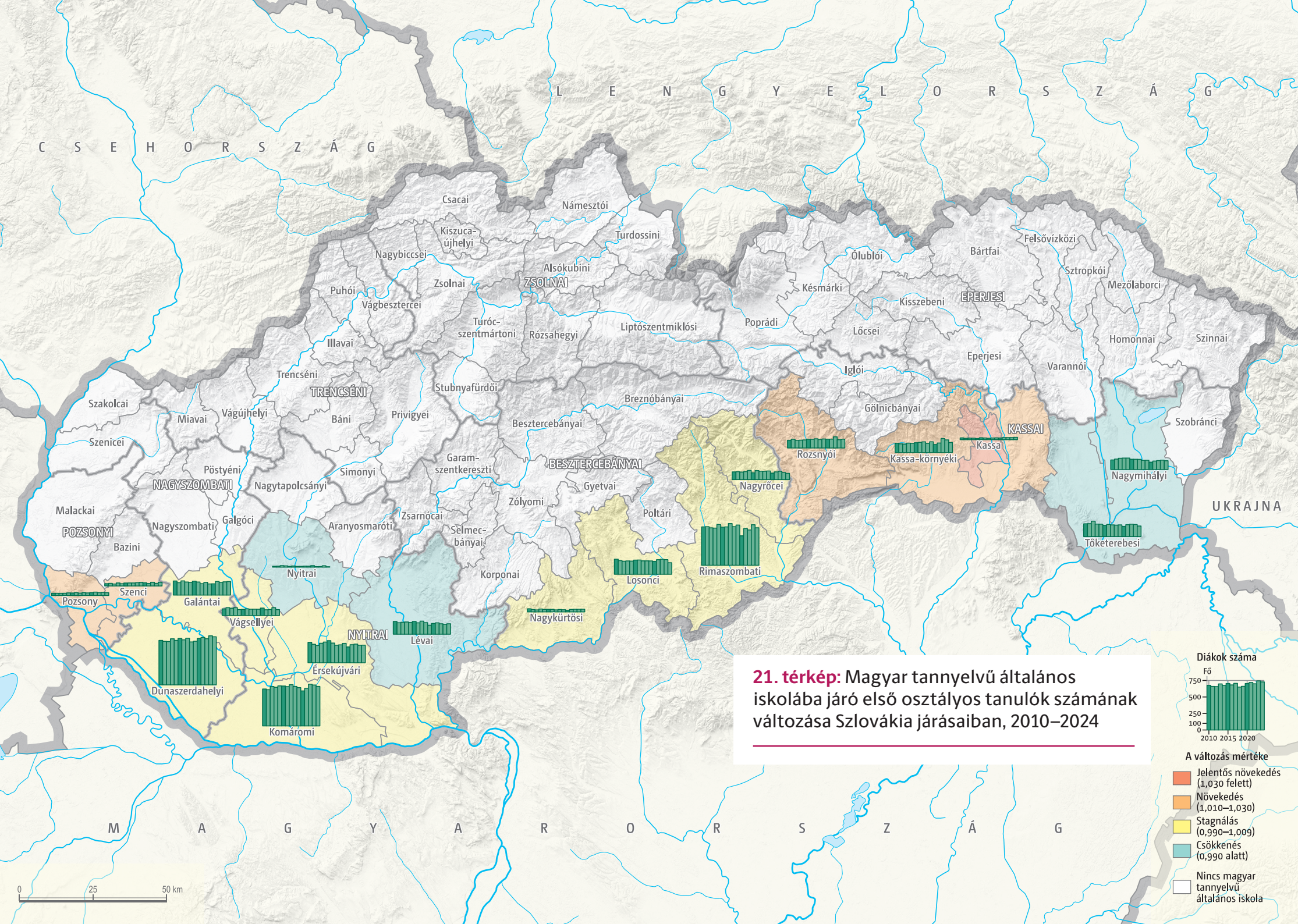
A magyar tannyelvű általános iskolák aktuális folyamatait, a közeljövő trendjeit legjobban az elsősök számának változásán keresztül lehet nyomon követni. Az elsősök száma 2010/11 és a 2024/25 között mintegy 2%-kal csökkent (3721-ről 3635-re). Ez a csökkenés azonban jelentős ingadozásokkal ment végbe. Számuk a 2010-es években leginkább stagnált, majd a Covid első évében jelentősen csökkent, és az utána következő jelentős növekedést valószínűleg a Covid miatti

késleltetett beiratkozások okozták. 2023 után azonban ismét csökkenés figyelhető meg, immár összhangban a demográfiai folyamatokkal, a születések számának csökkenésével (6. ábra).

A változások területi mintázata hasonló a teljes általános iskolás kontingenséhez, ugyanakkor az elsősök esetében némi különbség is megfigyelhető. Amellett, hogy a legnagyobb mértékű növekedést alapvetően ott regisztrálták, ahol a magyar iskolások összlet-száma is nőtt – azaz az elsősöknél is növekszik a két

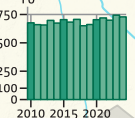
6. ábra: Magyar tannyelvű általános iskolába járó első osztályos tanulók számának változása Szlovákiában, 2010–2024

21. térkép: Magyar tannyelvű általános iskolába járó első osztályos tanulók számának változása Szlovákia járásaiban, 2010–2024

Diákok száma

A változás mértéke

- Jelentős növekedés (1,030 felett)
- Növekedés (1,010–1,030)
- Stagnálás (0,990–1,009)
- Csökkenés (0,990 alatt)

Nincs magyar tannyelvű általános iskola

0 25 50 km

nagyváros és agglomerációjának vonzereje –, a magyar többségű Dunaszerdahelyi és Komáromi járásokban kedvezőbbek az értékek, mint a teljes iskolai kontingenst tekintve. Érdekes, hogy a magyar romák által nagy arányban lakott keleti járásokban az elsősök száma inkább csak stagnált a vizsgált időszakban, sőt, az utóbbi években egyértelmű a csökkenés a Nagyrőcei és a Losonci járásokban. Ebben, a csökkenő gyerekszám mellett, közrejátszik a többségi nyelvű iskoláztatás egyre nagyobb részesedése is.⁴² A fentiekkel szemben az elsősök száma jelentősen csökkent a lényegében minden mutató szerint legkedvezőtlenebb helyzetű Nyitrai járásban, továbbá azon járásokban, ahol hagyományosan alacsony a magyar népesség fertilitása (Lévai, és kisebb mértékben az Érsekújvári járások). Emellett kedvezőtlen trendek jellemzik a Bodroghózt és Ung-vidéket, ahol valószínűleg hasonló okok játszanak közre, mint a már említett Nagyrőcei és Losonci járásban (21. térkép).

A vizsgált időszakban az elsősök esetében ugyanúgy megfigyelhető volt a falvak és városok közötti különbség, mint az általános iskolások egésze esetében, sőt, a különbségek enyhén még nagyobbak is. A városi iskolákba iratkozó elsősök száma 6%-kal nőtt 2010 és 2024 között, míg a falusi iskolák vonatkozó értéke -8%. Ugyanakkor a városok esetén sem beszélhetünk

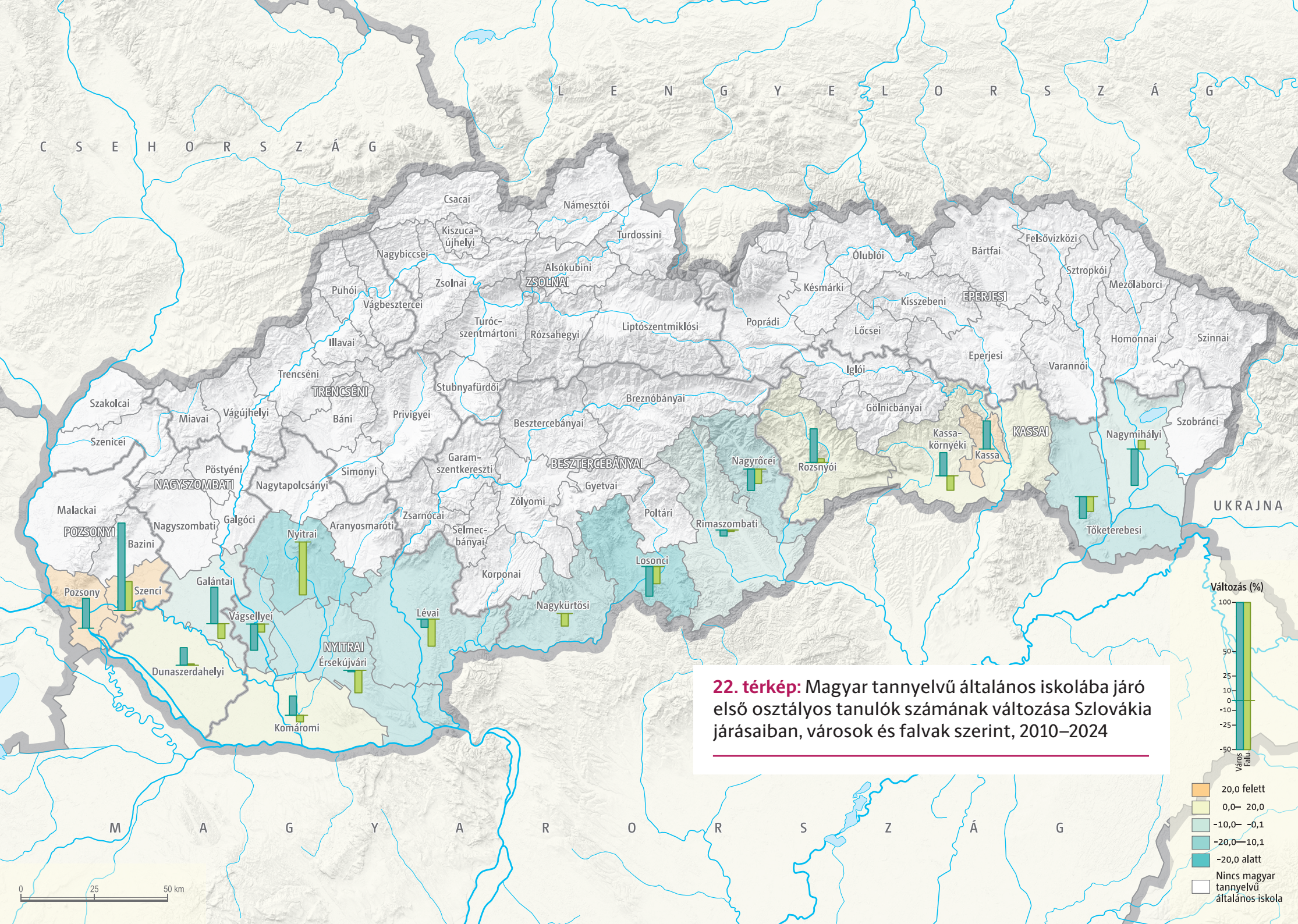
általános növekedésről: A két nagyvárosi agglomeráció mellett leginkább a tömbterületeken (valamint a Galántai járásban) növekedett a városi iskolákban az elsősök létszáma. A falusi iskolák esetében csak a szuburbanizáció, illetve agglomerálódás által táplált Szenci járásban, a Nagymihályi járásban, valamint a Rozsnyói és Dunaszerdahelyi járásokban volt pozitív előjelű a változás (22. térkép). A legnagyobb mértékű fogyás pedig ott volt, ahol a demográfiai folyamatok kedvezőtlenek voltak, elsősorban a nyelvhatár környékén, illetve az alacsony fertilitású térségekben (leginkább a Nyitrai, a Lévai és az Érsekújvári járásokban).

Speciális iskolák

A magyar nyelven tanuló diákok közel 5%-a speciális iskolába, vagy az általános iskolákon belüli speciális osztályokba jár. Jellemzően valamilyen (szociális, egészségügyi stb.) hátránnyal küzdő gyerekek járnak ilyen osztályokba, de több esetben az etnikai szegregáció is a speciális osztályokon keresztül valósul meg, azaz a hátrányos helyzetű roma gyerekek felülreprezentáltak a speciális iskolákban – habár erről pontos statisztikai adatokkal nem rendelkezünk. Arról viszont igen, hogy a magyar tannyelvű speciális iskolába járók

számában egy markáns kelet–nyugati különbség figyelhető meg (a képzeletbeli határt a Nagykürtösi és a Losonci járás között meghúзва): míg nyugaton a teljes tanulói létszám 3%-a jár speciális iskolába, addig keleten több mint 7%-a. Ehhez azonban hozzátartozik, hogy azon járásokban, ahol kevés a magyar diák (Pozsony, Kassa, Szenci járás, Nyitrai járás, Nagykürtösi járás), nincs magyar tannyelvű speciális iskola – és ezek a járások éppen azok, ahol a roma tanulók aránya alacsony, illetve – a Nagykürtösi járást leszámítva – a szociálisan hátrányos gyerekek aránya is alacsony.

A speciális iskolába járók száma 2010 és 2024 között enyhén, 6%-kal csökkent. A fent vázolt kelet–nyugat egyenlőtlenség itt is jól kirajzolódik. Míg a Losonci járástól nyugatra a speciális osztályokba járók száma több mint 20%-kal csökkent, addig keleten ez az érték közel 10%-kal nőtt. Mindez azt mutatja, hogy a jelenség szempontjából is kettészakad a magyar közoktatás, és az eleve kedvezőbb helyzetű nyugati területeken javulás látszik, míg keleten, és főleg a Rimaszombati járástól keletre, jelentősen rosszabb a helyzet, mint 2010-ben. Kiemelkedik negatív értelemben a három legkeletibb járás (Kassa-környéki, Töketerbesi és Nagymihályi járások), ahol a magyar általános iskolások több mint 10%-a (a Kassa-környéki járásban közel 20%-a) speciális osztályba jár (7. táblázat).

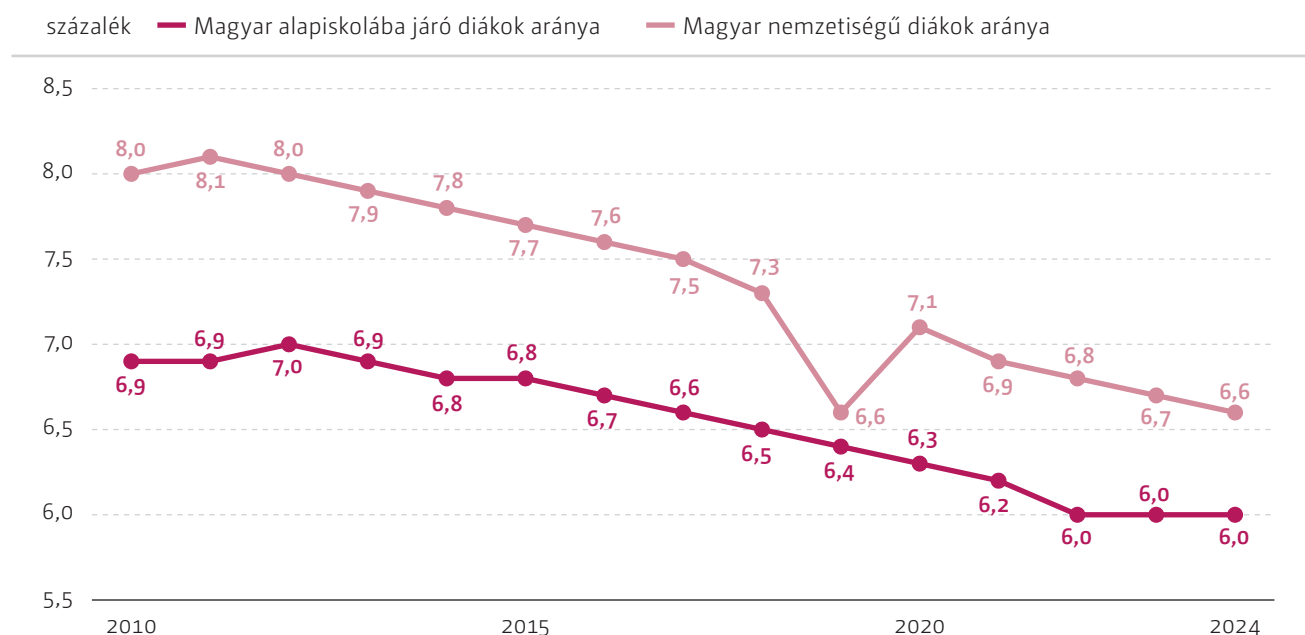
7. táblázat: A magyar tannyelvű speciális osztályokba járók megoszlása, 2010–2024

Járás	Összes tanuló magyar tannyelven, 2010	Összes tanuló magyar tannyelven, 2024	Speciális osztályban, 2010	Speciális osztályban, 2024	Speciális osztályban tanulók aránya, 2010 (%)	Speciális osztályban tanulók aránya, 2024 (%)	Speciális osztályban tanulók számának változása, 2010–2024 (%)
Dunaszerdahelyi járás	6684	6242	230	174	3,4	2,8	-24,3
Érsekújvári járás	2929	2397	91	69	3,1	2,9	-24,2
Galántai járás	1894	1579	56	13	3,0	0,8	-76,8
Kassa	200	260	0	0			
Kassa-környéki járás	1025	1253	144	231	14,0	18,4	60,4
Komáromi járás	5216	5012	318	302	6,1	6,0	-5,0
Lévai járás	1747	1321	46	23	2,6	1,7	-50,0
Losonci járás	1679	1616	130	74	7,7	4,6	-43,1
Nagykürtösi járás	457	327	0	0			
Nagymihályi járás	1240	1163	109	117	8,8	10,1	7,3
Nagyrocei járás	1210	1237	32	44	2,6	3,6	37,5
Nyitrai járás	220	124	0	0			
Pozsony	251	382	0	0			
Rimaszombati járás	3632	4045	262	200	7,2	4,9	-23,7
Rozsnyói járás	1102	1073	24	38	2,2	3,5	58,3
Szenci járás	291	429	0	0			
Tőketerebesi járás	1755	1576	136	205	7,7	13,0	50,7
Vágsellyei járás	957	883	6	5	0,6	0,6	-16,7

Az általános iskolások nemzetiségi megoszlása

A magyar tannyelvű alapiskolába járók száma tehát az elmúlt másfél évtizedben enyhén csökkent; kérdés azonban, hogy ez a trend mennyiben igazodik a magyarok demográfiai folyamataihoz, azaz hogyan változott a magyar nemzetiségű diákok száma a szlovákiai általános iskolákban? Az országos szintű adatok azt mutatják, hogy a demográfiai helyzet kedvezőtlenebb az iskolai mutatókénál, ugyanis a magyar nemzetiségű iskolások száma 2010 és 2024 között 12%-kal, 37 633-ról 33 204-re csökkent, szemben a magyar iskolákban rögzített 5%-os csökkenéssel. Ez azt eredményezi, hogy egyre közelebb kerül egymáshoz a magyar iskolai tanulók országos aránya és a magyar nemzetiségű tanulók országos aránya; 2010 és 2024 között a különbség 1,1 százalékpontból 0,6 százalékpontba csökkent (7. ábra). Érdekes, hogy a 2021-es népszámlálás jóval kevesebb, 30,3 ezer 6–14 éves magyar nemzetiségűt talált, mint a 2020/21-es tanévben regisztrált 34 ezer magyar nemzetiségű iskolás, viszont utóbbi érték összhangban van a népszámlálási magyar anyanyelvűek számával (33,8 ezer).

7. ábra: A magyar tannyelvű általános iskolába járók és a magyar nemzetiségű diákok országos aránya, 2010–2024

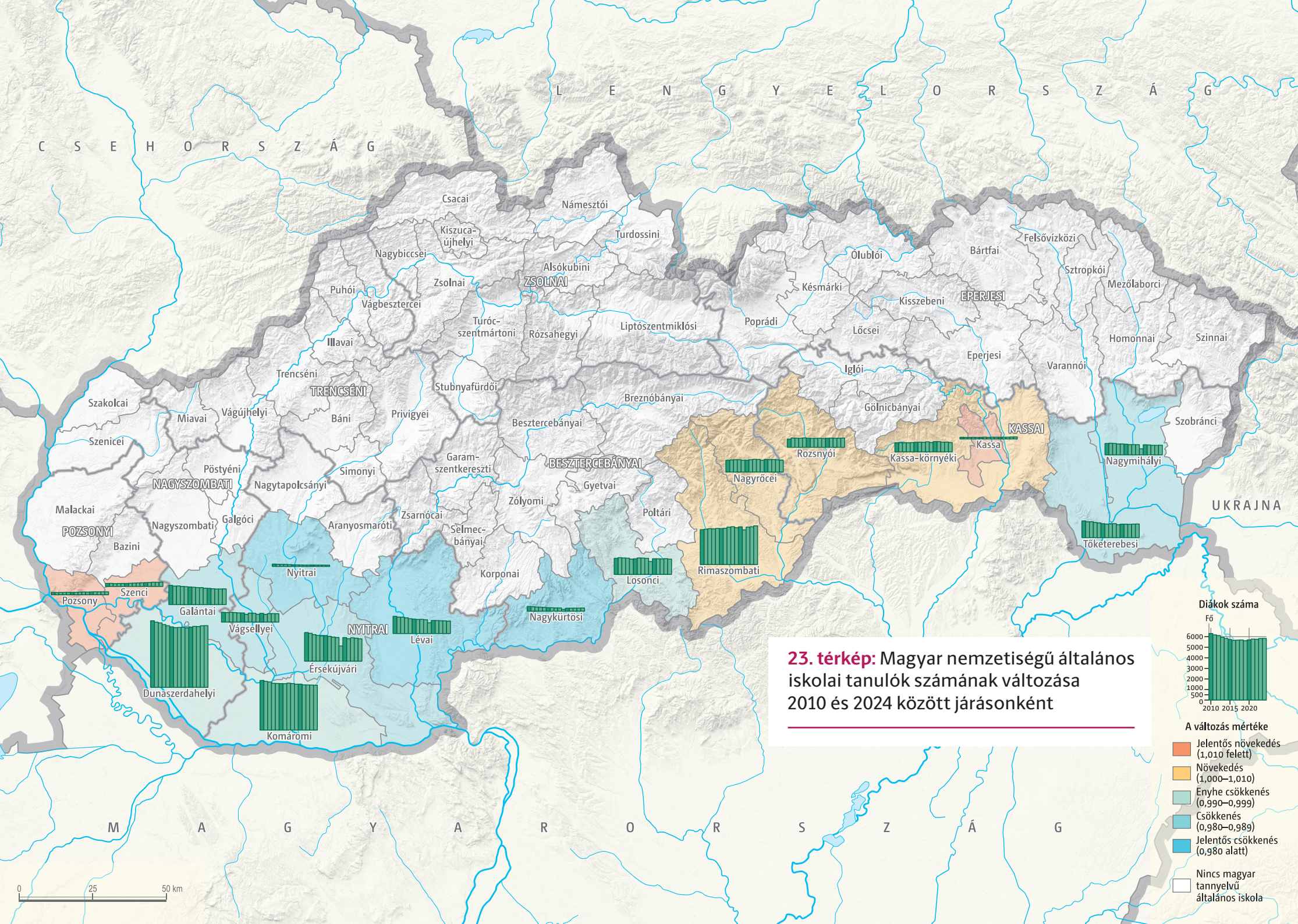

Természetesen a folyamat egyenlőtlenül zajlott le: a területi kép pedig kísértetiesen hasonlít a magyar iskolába járók létszámváltozásának mintázataihoz. Az okok nagyrészt ugyanazok: a nagyvárosokba (Pozsony, Kassa) és agglomerációjukba irányuló belső migrációs folyamatok némileg átrendezték a magyarok országon belüli megoszlását. A migráció mellett a természetes szaporodás különbségei is közrejátszottak, melyek a keleti járásokban magasabb gyerekszámot eredményeztek. A fenti tényezők mellett az asszimilációval érdemes még számolni, amely a szórványterületen

a magyarok alacsonyabb etnikai reprodukciójához vezet (azaz kevesebb magyar szülőnek lesz magyar gyereke). Ettől függetlenül fontos megjegyezni, hogy bár a magyar nemzetiségű iskolások számának változása összhangban van a népszámlálási eredményekkel, éppen azokban a közigazgatási egységekben, ahol a legnagyobb mértékben nőtt a magyar nemzetiségű tanulók száma (Szenci járás, Pozsony és Kassa) a magyar nemzetiségűek száma 2011 és 2021 között csökkent (Pozsonyban és Kassán az országos átlagot meghalad mértékben). Ugyanakkor a skála másik

végén, a leginkább fogyatkozó járásokat tekintve teljes az összhang: sorrendben a Nyitrai, a Nagykürtösi és a Lévai járások azok, ahol legnagyobb mértékben csökkent a magyar tannyelvű iskolába járók, a magyar nemzetiségű diákok és a magyar lakosság népszámlálási száma. Érdekességgé meg kell említeni a Rozsnyói járást, amelyben egyedülként kedvezőbbek a magyar nemzetiségű diákszámok trendjei (23. térkép), mint a magyar tannyelvű iskolába járóké – miközben a járásban 2011 és 2021 között igen nagy mértékben csökkent a magyar lakosság száma. Mindez nagy valószínűséggel a roma származású népesség szituatív etnikai identifikációjának kérdéseire vezethető vissza, illetve a regisztráció módszertanával kapcsolatos kérdések fontosságára hívja fel a figyelmet.⁴³ Fordított irányban is találunk jelentős eltéréseket, pl. a Nagymihályi járást, ahol a számok alapján a stagnáló iskolai kontingenshez csökkenő magyar gyereklétszám párosul, ami azt jelenti, hogy egyre több nem magyarként regisztrált tanuló jár magyar iskolákba.

A magyar nemzetiségű tanulók számának vizsgálata azonban összességében azt mutatja, hogy a demográfiai folyamatok a főbb trendeket tekintve igen jól illeszkednek a magyar tanulói létszámváltozásokhoz, bár néhány esetben (főként a népességet leginkább vonzó nagyvárosi agglomerációkban) a folyamatok némileg elválhatnak egymástól.

A magyar tannyelvű iskolai létszámok, valamint a magyar nemzetiségű diákok létszámának eltérő sebességű változása – hasonlóan az óvodákhoz – rávilágít arra, hogy a magyar tannyelvű általános iskolákba jelentős számban járnak nem magyar nemzetiségű gyerekek. A 2024/25-ös tanévben a magyar iskolába járó gyerekek közül (a külföldieket leszámítva) 6,5% – azaz 2021

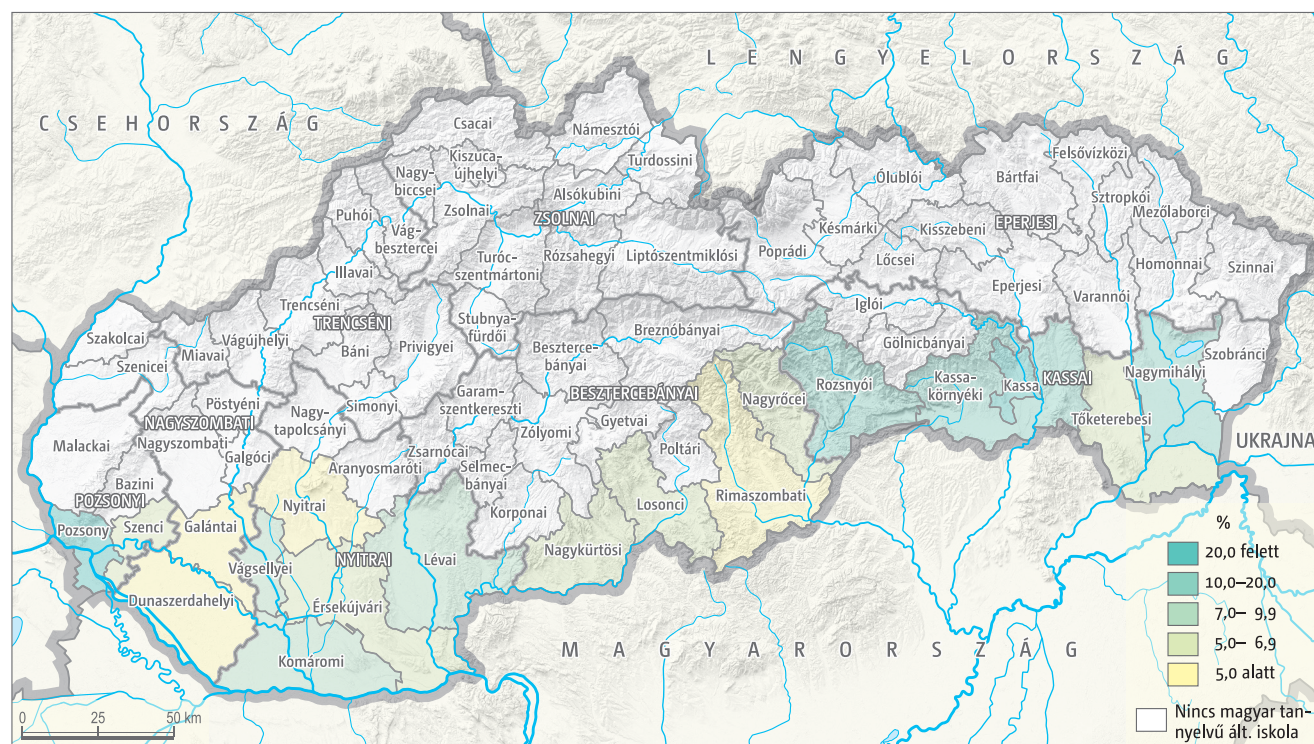
fő – nem magyar nemzetiségű volt. E kétezer gyerek háromnegyede szlovák, ötöde roma volt. A nem magyarok aránya az iskolákban tehát jóval alacsonyabb (harmadakkora), mint a magyar óvodák esetében. Mindez arra világít rá, hogy míg a magyar óvodába nagy számban adnak be vegyes házasságból származó (de nem magyarként regisztrált) gyerekeket, addig

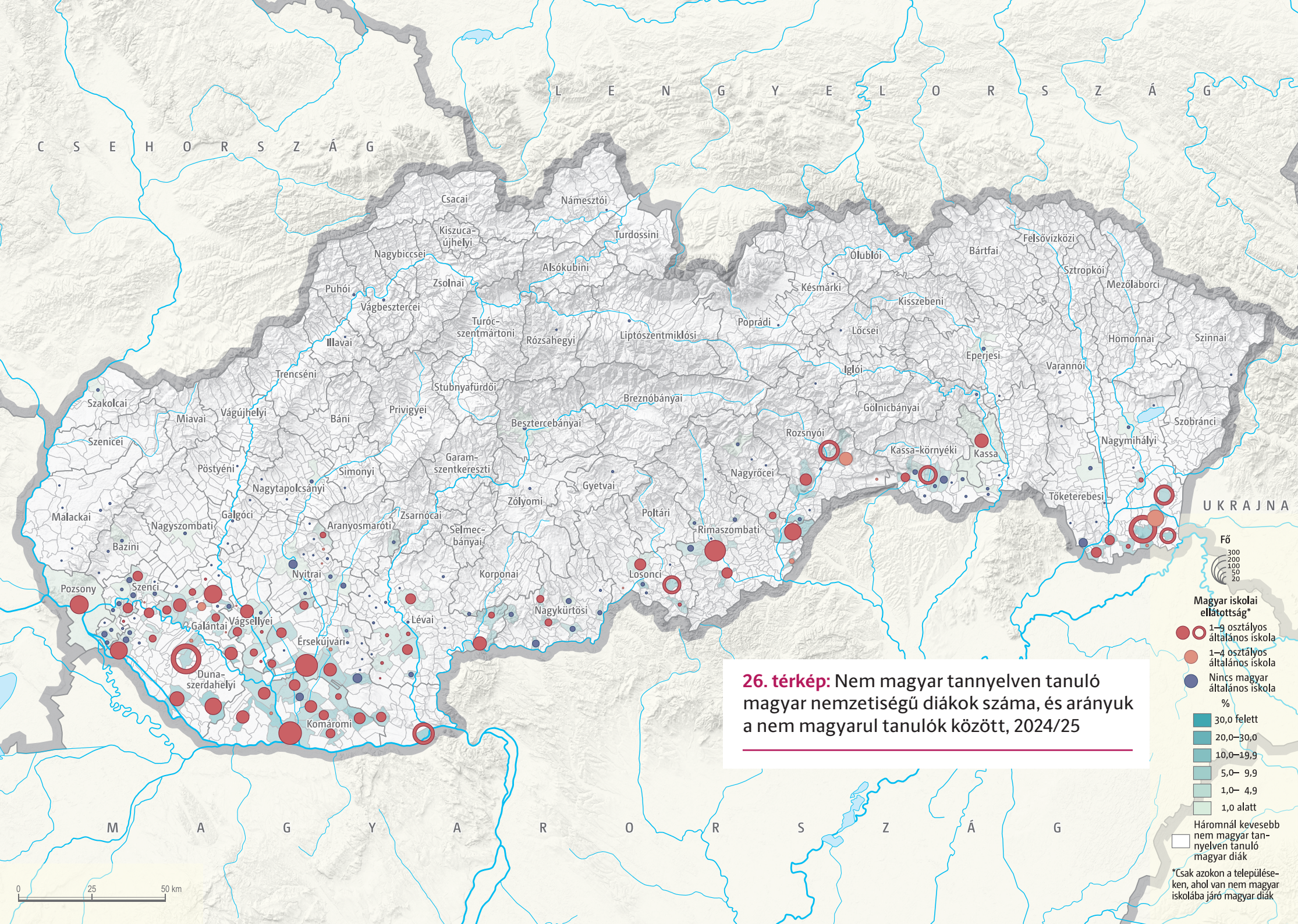
az iskolaválasztásnál már „nagyobb a tét”, és az érvényesülés útjának sokan inkább a szlovák iskolát gondolják, amelyet a szülők sok esetben hatékonyabbnak látnak a szlovák nyelv elsajátítása szempontjából.⁴⁴

A nem magyar gyerekek leginkább a nagyvárosokban jelennek meg magyar iskolákban, amiből már sejtethető, hogy miért éppen ezeken a helyszíneken nőtt leginkább a magyar iskolába járók száma. Ez egyben arra is utal, hogy a nagyvárosokban viszonylag magas a vegyes családokban élők aránya, ahonnan nem magyarok nagyobb számban rekrutálódhatnak a magyar iskolákba. A nagyvárosokon kívül még ott magas a nem magyarok részesedése, ahol megjelennek a romaként regisztrált iskolások (Rozsnyói, Nagymihályi és Kassa-környéki járások), ami inkább csak a regisztráció sajátosságairól ad információt, mivel nem csak ezen járásokban élnek magyar romák. A skála másik végpontját a „legmagyarabb” járás, a Dunaszerdahelyi jelenti, ahol a nem magyarok aránya mindössze 3,1% (24. térkép). Némileg meglepő módon a nyelvhatár peremén fekvő Nyitrai járásban is kimondottan alacsony a vonatkozó arány (4%), ez viszont arról árulkodik, hogy itt már szinte csak azokat a gyerekeket adják magyar iskolába, akik homogén magyar családból származnak.

A nem magyarok mellett érdemes kitérni a magyar iskolába járó külföldi állampolgárok kategóriájára

24. térkép: Nem magyar nemzetiségű tanulók aránya a magyar tannyelvű általános iskolákban, 2024/25

2010-ben 245 gyereket regisztráltak romaként, addig 2023-ban csak 32-t. Hasonló jelenség figyelhető meg a Töketerbesi járásban, ahol 2018-ig jellemzően 100 felett volt a romaként regisztrált tanulók száma, majd 2019-től minden évben nulla. Összességében tehát a nem magyarok változó számát két fő folyamat eredménye határozza meg: a szlovákok számának növekedése a magyar iskolarendszerben, és a romák nem romaként történő regisztrációja. Utóbbiak, bár többnyire valószínűleg magyarként kerülnek regisztrálásra, esetenként a szlovákok számát is gyarapíthatják.

Míg a szlovák nemzetiségű tanulók esetén nem figyelhető meg extrém koncentráció egyes magyar alapiskolákban, addig ennek a fordítottja nem igaz. A magyar nemzetiségű diákok látványosan nem véletlenszerűen oszlanak el az egyes szlovák iskolák között, akár a települési, akár az intézményi szintet nézzük. A 26. térkép települési szinten mutatja be az alapiskolákban szlovák tannyelvben tanuló magyar nemzetiségű diákok számát, azzal, hogy ábrázoljuk, hogy ezek a tannyelv-váltó diákok a helyi szlovák iskola, iskolák diákjainak mekkora arányát teszik ki.

A 2024/25-ös tanévben a szlovák tanítási nyelvű alapiskolák kilenc évfolyamán 4689 magyar nemzetiségű diákot tartottak nyilván. (Ebből első 454 fő

volt, az évfolyamonkénti átlagos létszám ennél azért nagyobb, mert a tannyelv-váltás néhány esetben a felsőbb osztályokban következik be). Adataink alátámasztják azt a korábbi megfigyelést,⁴⁶ hogy a magyar gyermekek legnagyobb számban olyan városokban választottak szlovák iskolát, ahol egyébként magyar tannyelvű oktatás is rendelkezésre áll. Dunaszerdahelyen 325, Királyhalmecen 282, Komáromban 186 magyar

gyermek járt szlovák iskolába (8. táblázat). 27 olyan település van, ahol 50 vagy több magyar diák jár szlovák alapiskolába (összesen 3181 gyermek) úgy, hogy ezeken a településeken kivétel nélkül működik magyar tannyelvű oktatás is. Vagyis kevés az olyan magyar gyermek, akit olyan településen íratnak szlovák iskolába, ahol ne lenne helyben magyar oktatás (pl. Csúz: 29, Nyitra: 26 magyar gyermek).

8. táblázat: Magyar nemzetiségű általános iskolások nem magyar iskolákban (top 10 település kategóriánként)

Település	Magyar alapiskolások nem magyar iskolában (fő)	Település	A magyar alapiskolások közül nem magyar iskolába járók aránya, százalék	Település	Magyarok aránya a nem magyar iskolába járók között, százalék
Dunaszerdahely	325	Lelesz	75,8	Lelesz	78,2
Királyhalmec	282	Krasznahorkaváralja	64,2	Perbenyik	75,0
Komárom	186	Csáb	47,5	Nemesócsa	50,4
Érsekújvár	175	Vízkelet	47,1	Királyhalmec	50,2
Párkány	170	Nagykér	45,5	Bátorkeszi	41,9
Rimaszombat	155	Tiszacsernyő	40,8	Nagymegyer	41,3
Rozsnyó	155	Királyhalmec	38,1	Nádszeg	40,3
Nagykapos	148	Lukanénye	37,5	Tiszacsernyő	37,5
Szepsi	129	Nagyfödémés	37,3	Szomotor	36,5
Fülek	120	Szomotor	33,7	Keszegfalva	33,3

Noha „csak” négy település van, ahol a szlovák alapiskolába járó diákok abszolút többsége is magyar (Lelesz, Perbenyik, Nemesócsa és Királyhelmece), de látható, hogy egyes településeken a szlovák tannyelvű iskolákban olyan számban és arányban vannak jelen magyar nemzetiségű diákok, hogy valójában a szlovák oktatás jelentős mértékben a magyar nemzetiségű diákokon alapszik.

A magyar diákok szlovák iskolaválasztása két településen (Lelesz, Krasznahorkaváralja) akkora mértékű, hogy a magyar diákok többsége nem magyar iskolába jár. Az extrém példa Lelesz, ahol a magyar tannyelvű iskolába 12 diák jár, míg a szlovák iskola 124 diákjából 97 magyar nemzetiségű. 11 olyan település van (jellemzően Kelet-Szlovákiában), ahol a magyar diákok legalább egyharmada szlovák iskolát választ, annak ellenére, hogy van helyben magyar iskola. Ezekben az esetekben a magyar nemzetiségű diákok szlovák iskolaválasztása mögött részben a már említett „white-flight” jelensége áll.⁴⁷ A szlovákiai magyar oktatás szempontjából nagyon lényeges, hogy ez egy regionális, és régió belül sem az összes településre jellemző folyamat, amely nyilván nem magyarázza például Dunaszerdahelyen vagy Pozsonyban a szlovák iskolaválasztást. Fontos még hangsúlyozni, hogy az eddigi adatok az iskola településére vonatkoznak, tehát nem számolnak az ingázással, emiatt pontatlanok lehetnek.

Ugyanis könnyen lehetséges, hogy a szlovák iskolaválasztás településváltással is együtt jár (pl. a szülő a helyi magyar iskola helyett a városi szlovák iskolát választja).

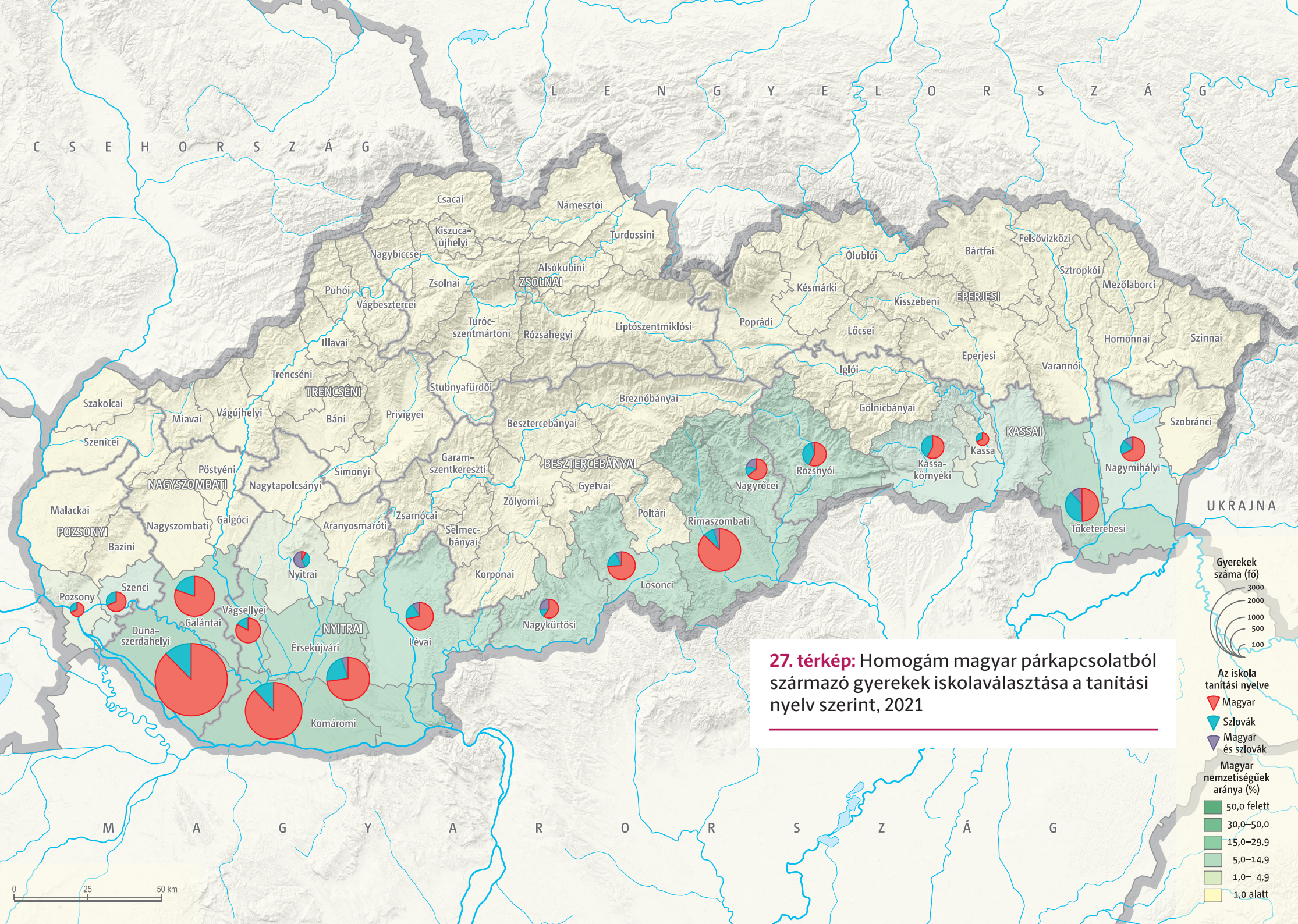
A népszámlálási adatok lehetőséget biztosítanak arra, hogy az iskolaválasztás háttereként ne csak a gyermek, de mind a két szülő nemzetiségére vonatkozó adatot is figyelembe lehessen venni. Ez azért igen lényeges, mert a vegyes családokban felnövő gyermekek többsége eleve szlovák nemzetiségűként jelenik meg a beiskolázási statisztikákban, hasonlóan a két szlovák szülő által nevelt gyermekekhez. Emiatt – csak ez utóbbi statisztikák ismeretében – hajlamosak vagyunk alábecsülni a (részben) magyar származású gyermekek arányát a szlovák nyelvű oktatásban.

A 27. térkép a homogám magyar házaspárok (apa és anya is elsődlegesen magyar nemzetiségű) gyermekeinek iskolaválasztási magatartását mutatja járásonként a 2021. évi népszámlálás adatai alapján, az alapiskolába járó gyermekek esetén, és függetlenül attól, hogy a gyermek nemzetiségének mit adtak meg a szülők. Az adatok forrása Óvári Krisztián kiváló elemzése.⁴⁸ Az eredményekből látható, hogy a homogám magyar párok legmagasabb arányban (87% körül) a „legmagyarabb” járásokban íratják gyermeküket magyar tannyelvű iskolába. A szlovák iskolák választása az alacsonyabb arányban magyarlakta járásokban

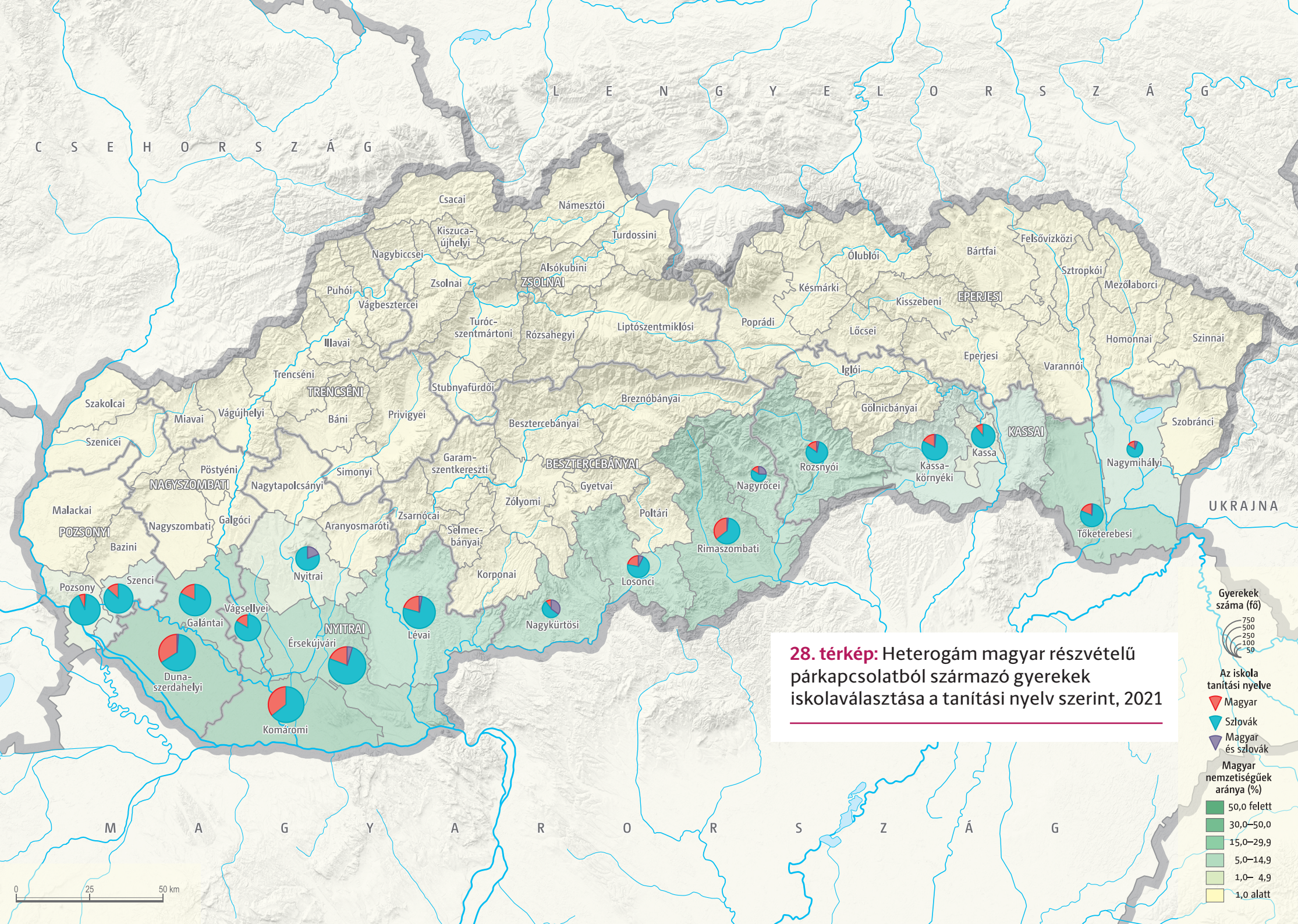
Délnyugat-Szlovákiában is növekszik, de jellemzően egynegyed alatt marad. A leginkább szórványhelyezettnek számító Pozsonyban a homogám magyar házaspárok gyermekeinek 68%-a magyar alapiskolába jár. Ezzel szemben Délkelet-Szlovákiában a homogén magyar családok szlovák alapiskola-választása nagyobb mértékűvé válik, a Nagyrőcei járástól keletre jellemzőek a 40% körüli értékek.

Az magyar–nem magyar párok kapcsolatok alapiskolába járó gyermekei esetén alapvetően más arányokat találunk: A három „legmagyarabb” járás kivételével az ilyen családban nevelkedő gyermekek több mint háromnegyede szlovák iskolába kerül. De még e három járásban (Dunaszerdahelyi, Komáromi, Rimaszombati) is a vegyes családok gyermekeinek mintegy kétharmada szlovák iskolába jár (28. térkép).⁴⁹

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a társadalmi valóságot tekintve a magyar többségű területeken kívül elsősorban a homogám magyar családokban felnövekvő gyermekek jelentik a magyar oktatás stabil alappopulációját. Ez pedig a vegyes házasságok elterjedtsége miatt⁵⁰ lényegesen alacsonyabb érték, mint a magyar anyanyelvű/nemzetiségű nők gyermekeinek száma. A népszámlálási adatállomány szerint például a 12 603 homogám magyar családban élő alapiskolás gyermekre 7816 vegyes, részben magyar családban élő alapiskolás gyermek esik. (Utóbbiaknak

27. térkép: Homogám magyar párkapcsolatból származó gyerekek iskolaválasztása a tanítási nyelv szerint, 2021

természetesen mintegy fele az apja, fele az anyja részvén magyar származású.) Ez évfolyamonként 8–900 gyermeket jelent közülük mintegy 650–700 fő kerülhet szlovák iskolába, jellemzően olyan gyermekek, akik a beiskolázáskor már szlovák nemzetiségüként kerültek be a statisztikákba. A dél-szlovákiai szlovák tannyelvű oktatás rekrutációja ennek megfelelően sokkal vegyesebb, mint a magyar tannyelvűé, és egyszerre támaszkodik a homogám szlovák családokból származókra, a homogám magyar családba született, a beiskolázáskor magyar nemzetiségüként feltüntetett gyermekekre, valamint az említett vegyes családokban született gyermekekre.

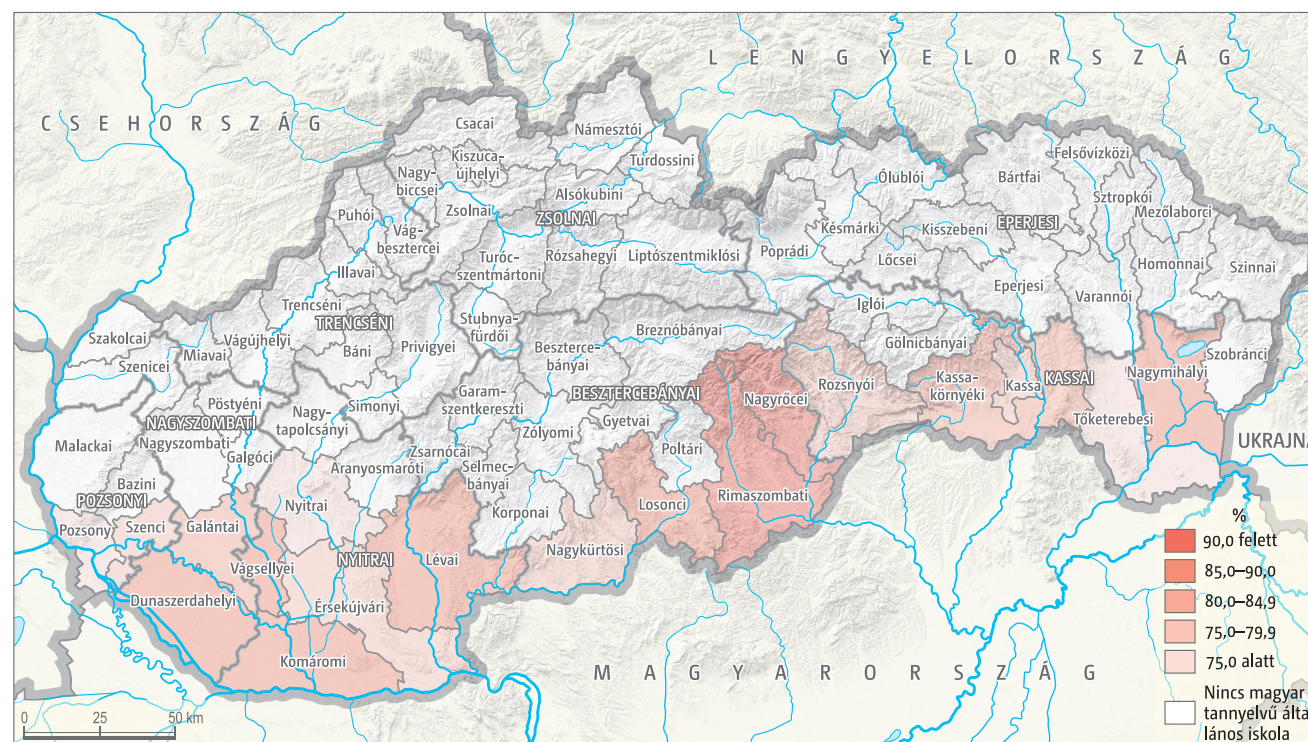
Magyar beiskolázási arányok

Az előzőekben láthattuk, hogy a magyar nemzetiségű tanulók száma meghaladja a magyar iskolába járók számát, utóbbiak közt ráadásul sokakat nem magyar-ként regisztrálnak, továbbá a magyarok egy része nem magyar iskolába jár. Felmerül tehát a kérdés, hogy a magyar nemzetiségűek mekkora hányada jár magyar iskolába? A 2024/25-ös tanévben 28 515 magyar gyerek járt magyar tannyelvű általános iskolába, viszont 4689-en más iskolába jártak. Összesen tehát 1000 magyar nemzetiségűként regisztrált iskolai tanulóból 859 járt magyar tannyelvű iskolába. A magyar gyerekek magyar iskolába történő beiskolázási arányát jelentős részben a tömb–szórvány kettősség határozza

meg, emellett fontos befolyásoló tényező a magyar anyanyelvű romák jelenléte is. Éppen azokban a járáásokban a legkedvezőbb a beiskolázási arány, ahol a magyarokon belül a romák aránya a legmagasabb (Rimaszombati 947, Nagyrőcei 903, Losonci 896), őket követik a magyar többségű járáások (Dunaszerdahelyi 898, Komáromi 893). Mindez természetesen nem véletlen: az etnikai településterület kompaktsága,

a magyarok magas aránya egyrészt hozzájárul a megfelelő magyar intézményi ellátottsághoz, másrészt ezen területeken alacsonyabb a vegyes házasságok aránya, és a vegyes családokon belül is nagyobb mértékű a gyermekek magyarként való regisztrálása.⁵¹ A skála másik végpontján – ezúttal is – a Nyitrai járás (661) található, ahol a magyar gyerekek harmada nem magyar iskolába jár, és ahol éppen ezért a magyar intézményhálózat

29. térkép: A magyar nemzetiségű iskolások közül magyar iskolába járók aránya, 2024/25

is folyamatosan zsugorodik. Szintén alacsony a vizsgált érték a Töketerebesi járásban (693), amelynek etnikai szerkezetéből egyáltalán nem következik ez a meglepően alacsony érték – a hasonló adottságú Nagymihályi járás értéke 873 (29. térkép). Mindezen anomália hátterében etnikai szegregáció okozta tanyelváltást, illetve helyi intézményi okokat feltételezhetünk. Összességében azonban az rajzolódik ki, hogy a magyar beiskolázási arány alapvetően összhangban van a magyarok járási arányával és etnikai szerkezetének kompaktságával, tehát elsősorban a tömb–szórvány kontinuum befolyásolja értékét.

A beiskolázási arány az elmúlt 15 év folyamán emelkedő tendenciát mutatott. Míg a 2010/11-es tanévben 1000 magyar nemzetiségű tanulóból 830 járt magyar tannyelvű általános iskolába, addig ez napjainkra 859-re nőtt. Az emelkedő értékek két fő tényezőre vezethetők vissza. Egyrészt a magyar szórványok részesedése a szlovákiai magyarságon belül fokozatosan csökken, és ezek pont azok a régiók, ahonnan a magyar gyerekek kisebb arányban kerültek magyar iskolába (9. táblázat). Másrészt a dinamikusan növekvő számú magyar anyanyelvű cigányok magyar nyelvű iskoláztatása (elsősorban a kelet-nógrádi és gömöri területeken) is számottevően javítja az arányokat.

9. táblázat: A magyar nemzetiségűek, anyanyelvűek illetve a magyar tannyelvű általános iskolába íratottak megoszlása a dél-szlovákiai járásokban, százalék

Járás	Magyar nemzetiségűek megoszlása		Magyar anyanyelvűek megoszlása		Magyar 5–14 évesek megoszlása		Magyar születések megoszlása		Magyar tannyelvű általános iskolába járó tanulók megoszlása		Magyar nemzetiségű általános iskolai tanulók megoszlása	
	2011	2021	2011	2021	2011	2021	2011–2015	2016–2020	2010	2024	2010	2024
Dunaszerdahelyi	19,3	20,5	18,0	19,2	20,1	20,9	19,9	21,3	20,9	20,2	20,1	20,6
Érsekújvári	10,7	10,6	10,4	10,2	9,4	8,7	8,4	8,4	9,2	7,8	9,7	8,4
Galántai	7,2	7,1	6,6	6,6	7,1	6,3	5,9	6,4	5,9	5,1	6,4	5,7
Kassa	1,4	1,4	1,7	1,7	0,6	0,8	0,8	0,6	0,6	0,8	0,6	0,8
Kassa-környéki	2,6	2,5	3,4	3,2	2,6	2,8	2,5	1,6	2,9	4,1	2,9	3,4
Komáromi	14,6	14,9	14,0	14,4	15,1	14,8	15,8	16,4	15,8	16,2	15,0	15,0
Lévai	6,2	5,6	6,0	5,4	5,5	4,2	4,3	3,8	5,5	4,3	5,4	4,3
Losonci	3,8	4,0	3,9	4,1	4,6	4,9	4,7	4,4	5,0	5,2	5,1	5,1
Nagykürtösi	2,4	2,2	2,5	2,3	1,9	1,5	1,3	1,4	1,5	1,1	1,7	1,2
Nagymihályi	2,7	2,7	2,8	2,9	3,4	3,7	3,6	3,3	3,7	3,8	3,7	3,3
Nagyrócei	1,7	1,8	1,8	1,8	2,0	2,4	2,1	2,3	3,8	4,0	3,5	4,0
Nyitrai	2,0	1,6	2,1	1,6	1,7	0,8	1,1	0,9	0,7	0,4	0,9	0,6
Pozsony	3,1	2,7	3,0	2,6	0,8	1,3	2,2	2,0	0,8	1,2	0,9	1,2
Rimaszombati	6,7	7,7	7,1	7,9	9,9	12,9	12,6	13,4	10,9	13,1	10,1	12,3
Rozsnyói	3,6	3,3	3,5	3,3	3,3	2,7	3,1	2,9	3,5	3,5	3,3	3,6
Szenci	2,0	2,1	1,9	1,9	1,3	1,6	1,8	1,7	0,9	1,4	1,2	1,7
Töketerebesi	6,2	6,0	6,4	6,4	7,6	7,0	6,2	5,6	5,2	5,1	6,5	5,9
Vágsellyei	3,7	3,5	3,4	3,2	3,2	2,8	3,1	2,9	3,1	2,9	3,1	2,9
Szlovákia összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Járási szinten vizsgálva nem rajzolódnak ki egyértelmű szabályszerűségek a változásban, bár az jól látható, hogy a legnagyobb növekedés ott volt, ahol alacsony volt a bázisérték: Rozsnyói és Szenci járások: 10-10, Pozsony: 8 százalékpontos növekedés, de a Töketerébési járásban csak 2 százalékpontos növekedés. Sőt, a vizsgált időszakban két helyen csökkent is a beiskolázási mutató: a Nyitrai járásban és Kassán (1,5, illetve 3,7 százalékponttal), ami leginkább a magyarok alacsony arányával és a hétköznapokat meghatározó vegyes élethelyzetekkel (és vegyes családokkal) hozhatók összefüggésbe, amelyekből jellemzően a szlovák iskolába vezet az út.⁵² A trendeket tekintve természetesen kisebb mértékű a növekedés azokban a járásokban, ahol már eleve viszonylag magasak voltak az értékek, pl. a magyar többségű Dunaszerdahelyi és Komáromi járásokban (30. térkép).

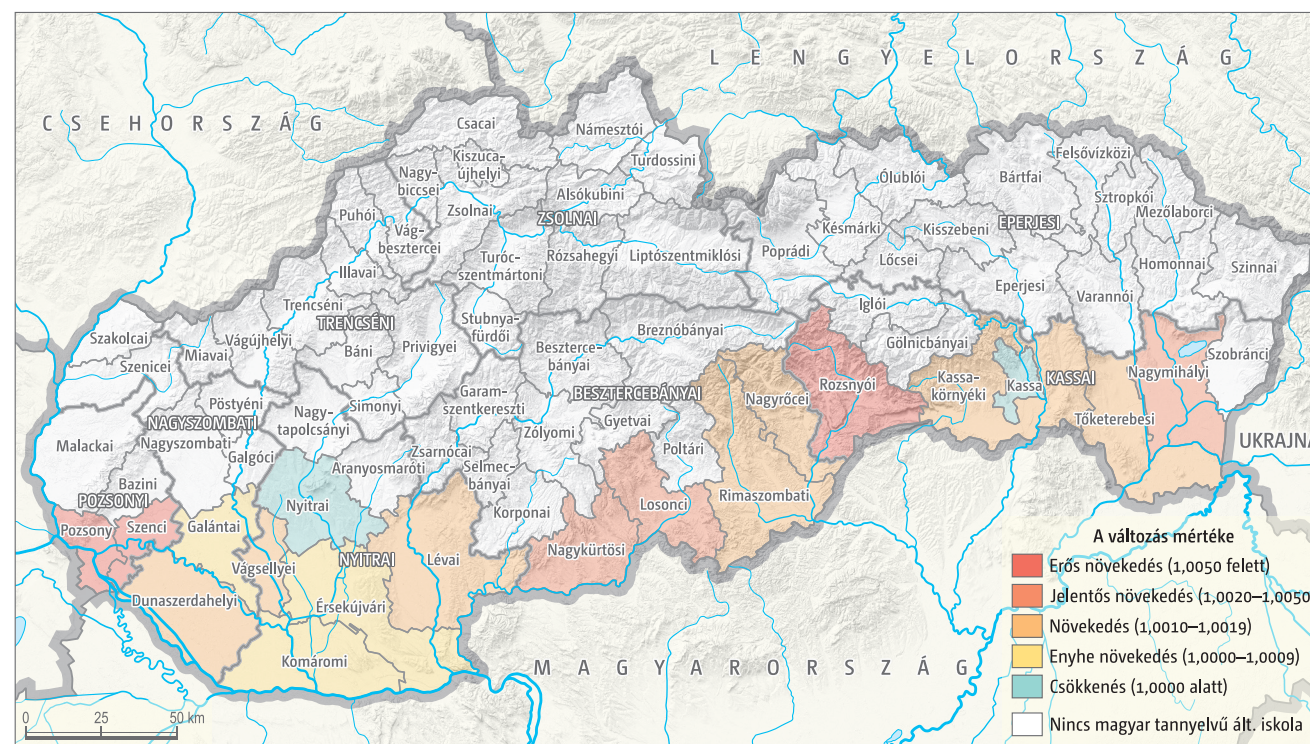
A beiskolázáskori statisztika azonban már utólagos adat, az alapfokú oktatási rendszer előzetes tervezéséhez nem használható. Arra azonban lehetőséget biztosít, hogy a születéskori nemzetiségi statisztikákat össze tudjuk vetni a hat évvel későbbi beiskolázási nemzetiségi statisztikákkal tannyelv szerint bontásban, olyan módon, hogy még a népszámlálásból származó anyanyelvi adatokat is figyelembe vesszük. (ld. 8. ábra) Természetesen az összevetés

nem személyi szintű és nem teljesen pontos (nem mindenki 6 éves korában kerül iskolába, a beiskolázási kohorszok nem felelnek meg a naptári éveknek, stb.) de több születési kohorsz/tanév adatait átlagolva hasznosnak tűnik.

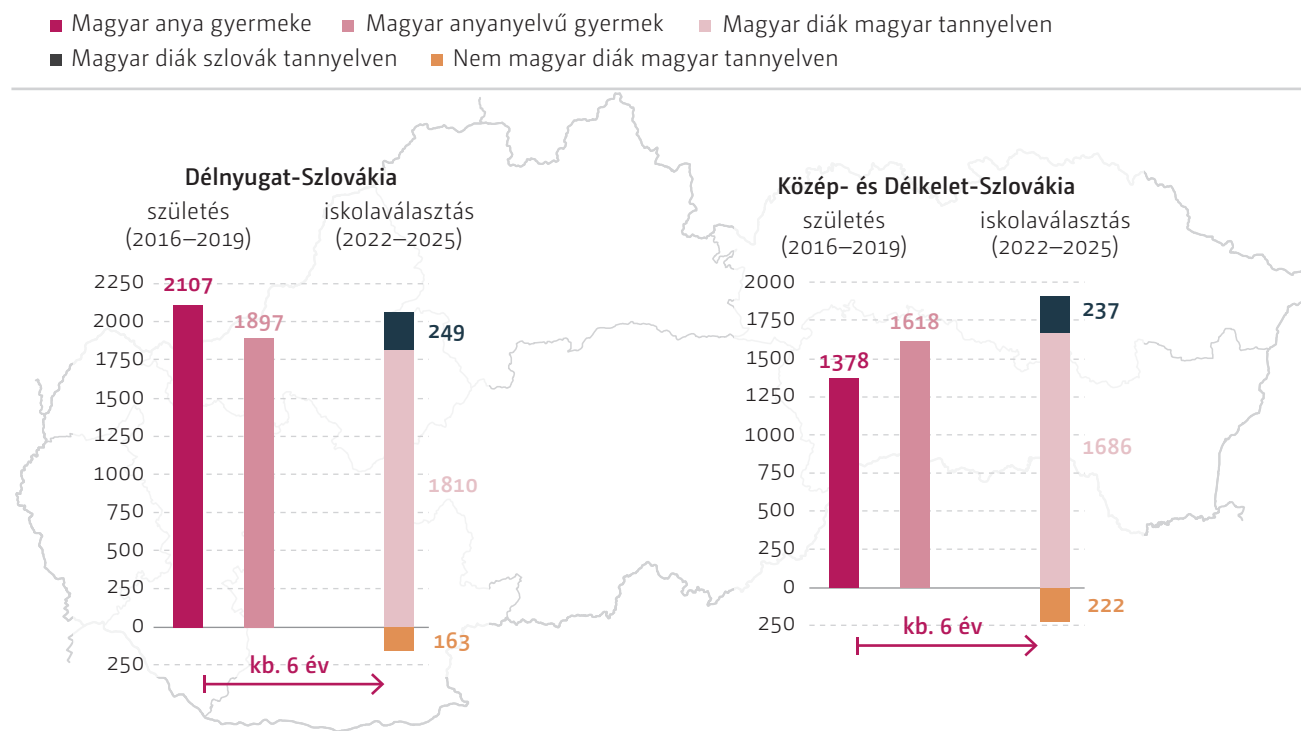
A délnyugat-szlovákiai járásokra (Pozsony, plusz hét járás) vonatkozó adatok egy „hagyományos”

nemzeti kisebbségi közösségi oktatási rendszerhez hasonló képet mutatnak. Az évi születésszám elég jól megfeleltethető a beiskolázási számoknak (átlagosan 2107 vs. 2059 magyar gyermek). A magyar nemzetiségű gyermekek mintegy nyolcada (12%-a) azonban nem a magyar, hanem a szlovák tannyelvű oktatásban jelenik meg. Ezt a hiányt csak részben tudja pótolni az a mintegy évi 163 gyermek, aki nem

30. térkép: A magyar beiskolázási arány változása 2010 és 2024 között

8. ábra: A magyar születésszámokhoz viszonyított beiskolázási számok Szlovákia két régiójában

magyar nemzetiségüként jelenik meg a magyar oktatásban. Ez utóbbi a csoportnak mintegy kétharmada az osztályok között viszonylag egyenletesen eloszló szlovák nemzetiségű gyermekek, jellemzően osztályonként egy-két, feltehetően vegyes házasságban született gyermek. Ezen felül Ógyallán és Gútán egy-egy alapiskolában nagyobb számban jelennek meg roma nemzetiségű gyermekek a magyar tannyelvű iskolák statisztikáiban.

Közép- és Kelet-Szlovákia esetén más jellegű folyamatok figyelhetők meg: A magyar nemzetiségű anyák szüleihez számához viszonyítva lényegesen több magyar nemzetiségű gyermek jelenik meg hat év múltán a magyar közoktatásban. A többlet évente több mint ötszáz gyermek, arányát tekintve 40%! Ha nem a születéskori anyai nemzetiséghez, hanem a népszámlálási anyanyelvi adatokhoz viszonyítunk, a többlet akkor is létezik, bár már csökken (300 gyermek, 19%).

Ez a statisztikai többlet azonban nem jelenti azt, hogy nem létezik a szlovák irányba mutató tannyelvváltás jelensége, sőt! A régióban a születéskori számokhoz viszonyítva 17% a szlovák tannyelven megjelenő magyar nemzetiségű diákok aránya, magasabb, mint Délnyugat-Szlovákiában. Ugyanakkor több a nem magyar nemzetiségű elsős diák is magyar tannyelven, akik több mint 90%-ban kompenzálni tudják az előbbi csoportot. Azonban nagyon lényeges, hogy jellemzően ők – hasonlóan a nyugati területekhez – szlovák nemzetiségű diákok. Egészen extrém módon – miközben a régióban e környezeti megítélés szerint a magyar tannyelven tanuló elsősök akár fele is roma származású – nagyobb számban roma tanulók csak két magyar iskolában tűnnek fel a statisztikákban (Szepsiben az állami iskolában és Nagyszelmencen).

Amennyiben tehát a születési statisztikákat járási szinten összevetjük a hat évvel későbbi beiskolázáskor felvett nemzetiségi statisztikák szerinti magyar tannyelven tanuló magyar nemzetiségű elsősök létszámával (31. térkép) Délnyugat-Szlovákiában logikus és érthető, míg másutt nem konzisztens eredményeket figyelhetünk meg. Délnyugat-Szlovákiát tekintve látható, hogy a két hagyományosan magyar többségű járásban (Dunaszerdahelyi, Komáromi) minden tíz magyar nemzetiségű születésre hat évvel később mintegy kilenc magyar nemzetiségű,

magyarul tanuló elsős jut. Délnyugat-Szlovákia többi jelentős magyar közösségével rendelkező járásában (Galántai, Érsekújvári, Vágsellyei járások) ez az érték nyolc körül van, míg a szórványban (Pozsony, Szenci járás, Nyitrai járás) lényegesen alacsonyabb számokat találunk, Pozsonyban tíz magyar születésre négy, a Nyitrai járásban három elsős jut.

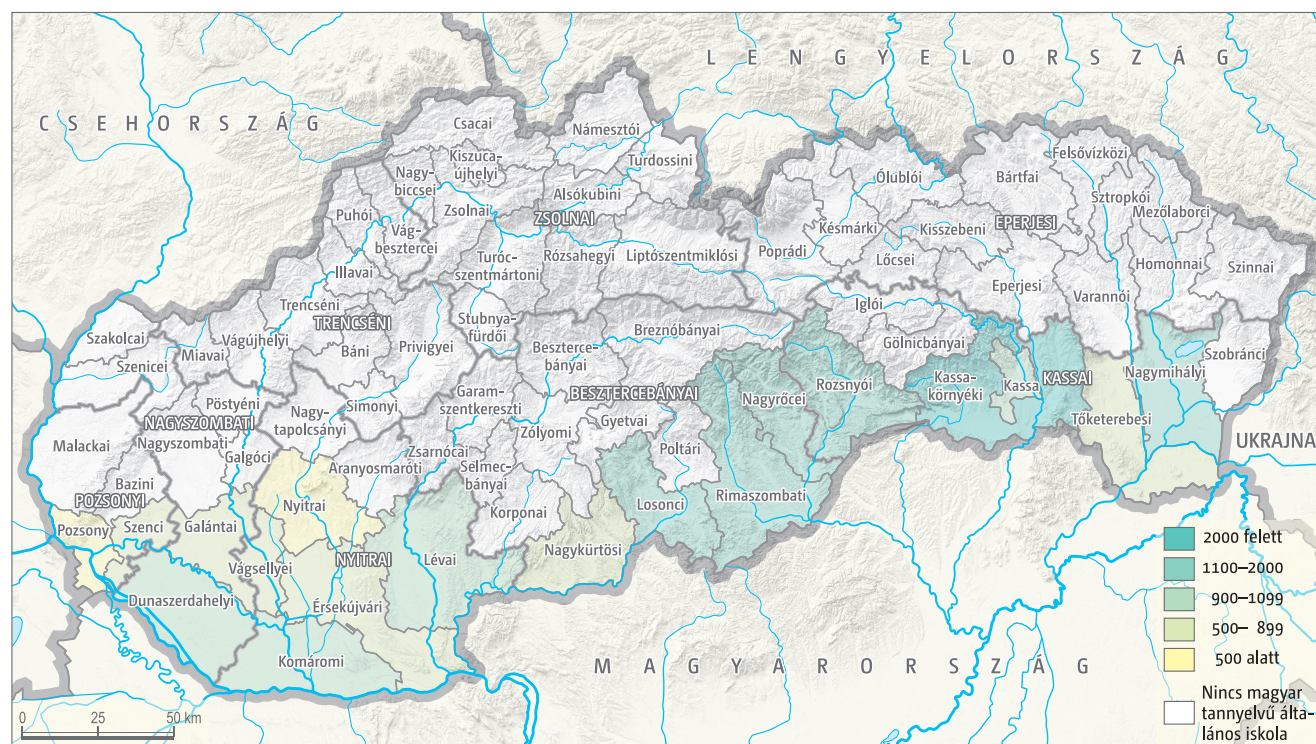
Felvethető annak a lehetősége, ahogy az országos születésszámok alapján tervezhetők a későbbi beiskolázási létszámok, úgy a nemzetiségi születésszámok alapján előrejelezhetők lehetnek a nemzetiségi iskolák beiskolázási számai.⁵³ Az eredményeink azt mutatják, hogy Szlovákia nyugati területein a születési statisztikák csak maximum arra lehetnek alkalmasak, hogy mintegy

felső határként előrejelezzék a későbbiekben a magyar oktatásban megjelenő magyar nemzetiségű diáklétszámok potenciális maximumát, illetve rámutatnak az etnikai arány és a magyar oktatás vonzereje között megfigyelhető arányos összefüggésre is.

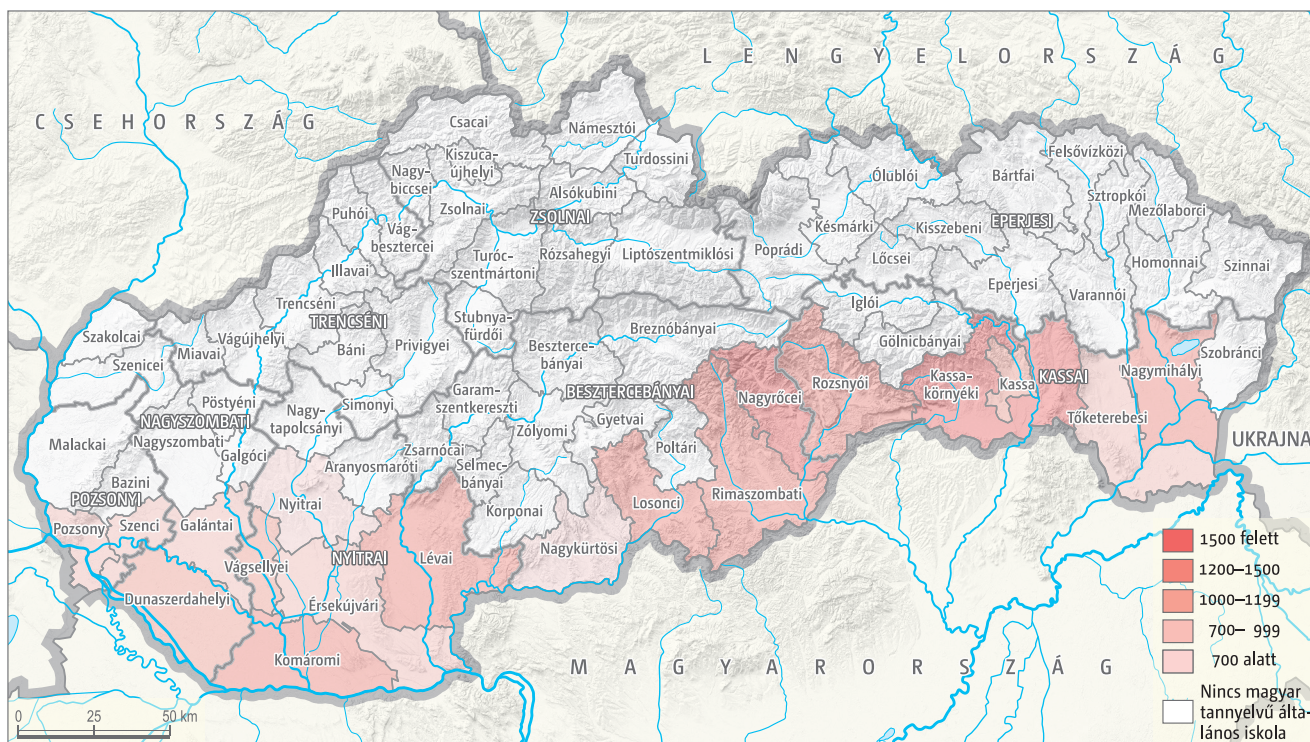
Az ország többi területére – ahol a magyar gyermekek nem elhanyagolható része születik – azonban már ez sem igaz: a magyar nemzetiségű születések száma nemigen mutat összefüggést a később a magyar oktatásban megjelenő magyar nemzetiségű elsősök számával; a járások jelentős részében több magyar nemzetiségű elsőt íratnak magyar osztályba, mint ahány magyar nő gyermeket vállalt hat évvel korábban. Néhány esetben a magyar nemzetiségű születések száma évről évre extrém módon ingadozik, de aztán ez az ingadozás nem jelenik meg a beiratkozási statisztikákban. Ezeken a területen tehát a majdani magyar elsősök létszáma nemigen becsülhető meg a nemzetiségi születési statisztikákból, itt esetleg az óvodai statisztikák lehetnek alkalmasabbak arra, hogy legalább néhány évre előre jelezzék mekkora gyerekszámmal számolhat a magyar oktatás.

A népszámlálási adatbázisból ismert az adott korcsoportba tartozó magyar nemzetiségű gyermekek száma is, ez szintén összevethető a későbbi beiskolázási adatokkal. A 32. térkép a 2021. évi

31. térkép: 1000 magyar születésre eső, később magyar tannyelven tanuló, magyar nemzetiségű gyermekek száma

32. térkép: 1000 magyar nemzetiségű gyermekre eső magyar tannyelvű elsősök száma

népszámlálásban szerepelő, 2016–2019 években született magyar nemzetiségű gyermekek átlagos évi számát veti össze a 2022–25-ös tanév magyar nemzetiségű elsőseinek átlagos számával. Látható,

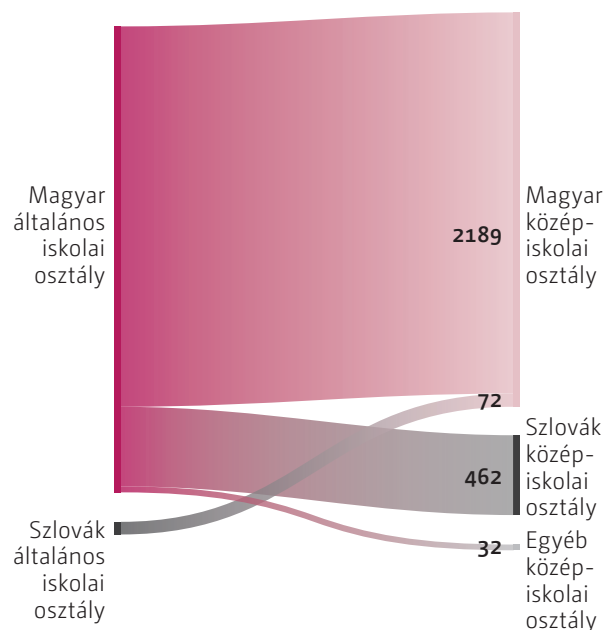
hogy a születési statisztika kapcsán megfigyelhető inkonzisztencia itt is létezik, tehát a népszámlálási adatállomány sem jelent érdemi segítséget a beiskolázási számok tervezéséhez.

Általános iskola és középiskola közti átmenet

Az általános iskolából a középiskolába történő átmenet – szemben az óvoda–iskola átmenettel – már három szempontból is jelentheti a magyar nyelvű oktatásból való kiesést, hiszen a tannyelv váltás mellett ekkor már jelentős mértékű a tovább nem tanulás jelensége, valamint a külföldi továbbtanulás is.

A 2023/24-es tanévben 2830-an kezdték meg a 9. osztályt a magyar tannyelvű általános iskolákban, majd a 2024/25-ös tanévben közülük 2683-an folytatták tanulmányaikat valamilyen szlovákiai középiskolában. 18%-uk azonban szlovák tannyelvű középiskolát, középiskolai osztályt választott (9. ábra), aminek a hátterében változatos okok húzódnak meg, melyek közül a helyben elérhetetlen magyar nyelvű középiskola és a magyarul nem elérhető szakok talán a legfontosabbak. Az óvoda–iskola átmenettel szemben ezen a szinten már nem jellemző a szlovák általános iskolából magyar középiskolába való jelentkezés, ami jól mutatja, hogy a kiemelt lemorzsolódási pontokon a tannyelv váltás jellemzően nem a kisebbségi irányba mutat.⁵⁴

9. ábra: A tannyelvsváltás mértéke a magyar általános iskolából érkezők és/vagy magyar középiskolába iratkozók körében, 2024

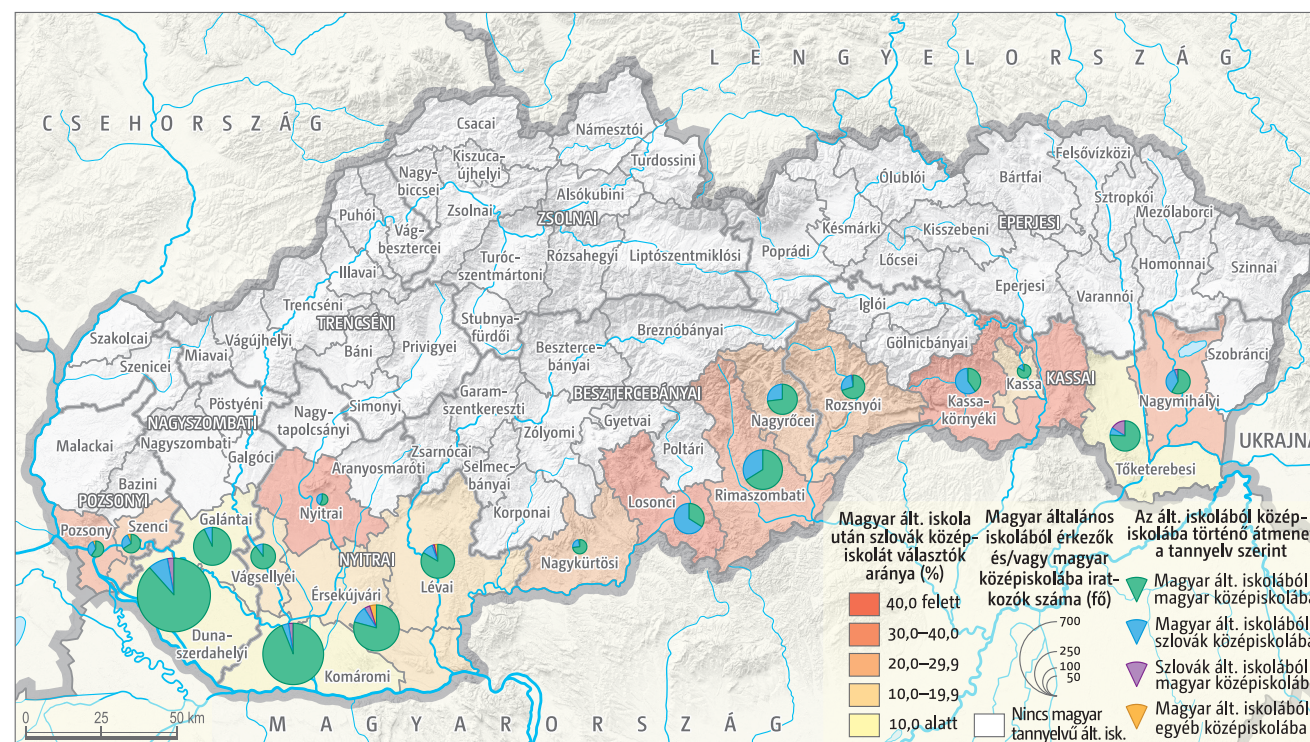
Az átmenet területi képe bizonyos fokig tükrözi az előzetesen vártat, azaz a tömb és szórvány között megnyilvánuló különbséget. Ennek megfelelően a magyar többségű Komáromi és Dunaszerdahelyi járásokban, a Galántai járásban, valamint a Töketerébessi járásban a legalacsonyabb a magyarról szlovák tannyelvre váltók aránya. A Töketerébessi járás esete különösen érdekes, hiszen egyrészt 10% alatt van a többségi irányba váltók aránya, másrészt a magyarra váltók több mint negyedét is itt regisztrálják. Összevetve mindezt

az óvoda utáni jelentős magyar–szlovák tannyelvsváltással, valamint a magyar nemzetiségűek alacsony magyar nyelvű általános iskolai részvételével, adja magát a következtetés, hogy a magyar nyelvű diákok egy – így sem túl nagy – hányada a középiskolai szintre visszatér a magyar tannyelvhez. Logikusnak tűnik a feltételezés, hogy ők nem a jobb érvényesülés, vagy a szlovák nyelv

jobb elsajátítása miatt váltottak korábban, hanem a kilépési stratégia („white-flight”) részeként.

A középiskolai tannyelvsváltás legmagasabb értékeit egyértelműen a magyar nyelvterület keleti felében találjuk, ahol esetenként a továbbtanuló magyar iskolások többsége szlovák tannyelven folytatja tanulmányait

33. térkép: Általános iskola és középiskola közötti tannyelvsváltás mértéke a magyar általános iskolából érkezők és/vagy magyar középiskolába iratkozók körében, 2024

(Losonci járás: 67%, Kassa-környéki járás: 60%). Ennek oka az adatokból nem körvonalazódik, de a jelenség nem véletlenszerű: míg nyugaton (a Nagykürtösi járással bezárólag) a tannyelváltás a továbbtanuló magyar iskolások 11%-ára jellemző, addig keleten 37%-ukra (33. térkép). Nyugaton a tömb-szórvány különbség jól magyarázza a modellt, és a magyarok járási arányának csökkenésével csökken a magyarul továbbtanulók aránya, addig keleten ez a tényező nem magyarázza az adatokat – hasonlóan például a születésszámok és a tanulói létszámok kapcsolatához. A fentiekben túl érdemes még kiemelni, hogy a helyben elérhető magyar nyelvű középiskolai lehetőség sem feltétlenül magyarázza a tannyelváltás mértékét, hiszen például a Vágsellyei járásban, ahol 2012 óta nincs magyar középiskola, illetve a Nagykürtösi járásban, ahol szintén nincs magyar nyelvű továbbtanulási lehetőség, a magyar általános iskolából középiskolába iratkozók csupán 10, illetve 24%-a váltott szlovák nyelvre.

A szlovákiai magyar tannyelvű középiskolai szint utánpótlását gyengítheti a külföldi továbbtanulás. Ez – a nyelvi, kulturális és földrajzi közelség miatt – elsősorban magyarországi továbbtanulást jelent. A jelenséget pontosan nyomon követni nehéz, de a kérdés jelen van a felvidéki magyar középiskolákról szóló közbeszédben, újságcikkekben.⁵⁵ Ugyanakkor a magyarországi statisztikák némiképpen árnyalják e kérdést, és bár

egyedül dél-szlovákiai kistérségekben valóban problémát okozhat a magyar tanulók magyarországi középiskolai továbbtanulása, összességében nem ez a jelenség apasztja leginkább a szlovákiai magyar középiskolák tanulói létszámát. A 2024/25-ös tanévben ugyanis mintegy 400 szlovák állampolgárt regisztráltak a magyarországi középiskolákban,⁵⁶ ami kevesebb mint a középiskolások 5%-a, ám figyelembe kell venni azt is, hogy egy részük valószínűleg nem magyar nemzetiségű.

Középiskolák

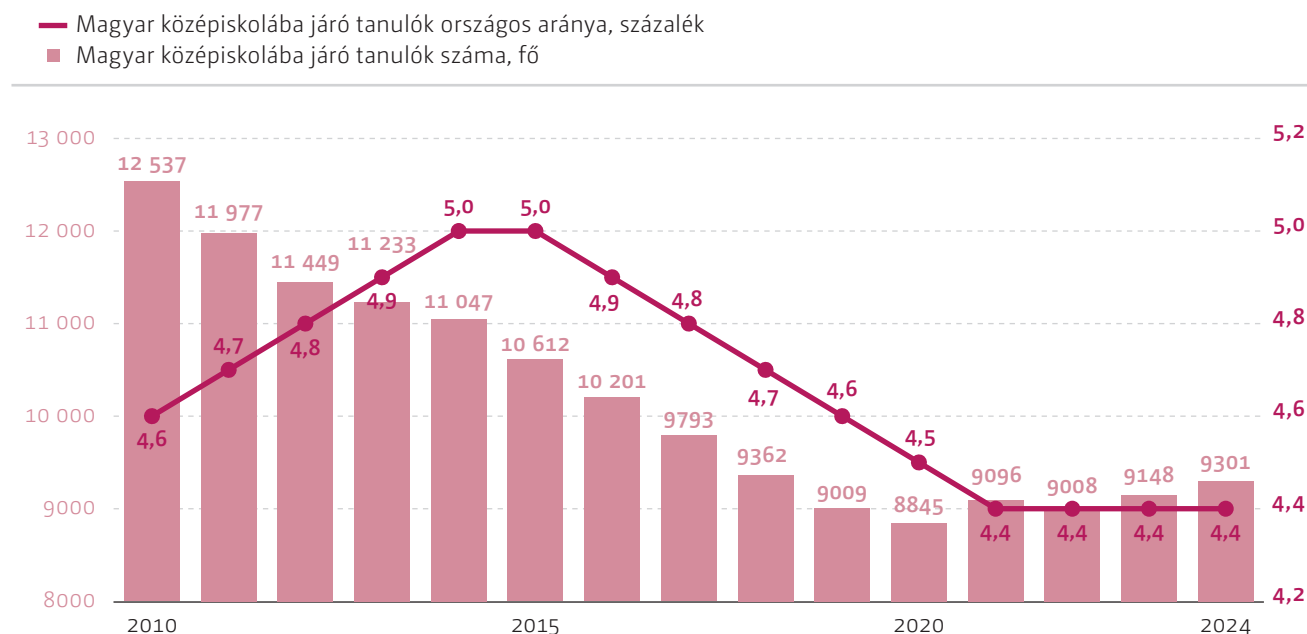
Az oktatási szinteken felfelé haladva egyre nagyobb a tanulói létszámcsökkenés. A szlovákiai magyar középiskolák tanulói létszámának visszaesése rendkívül látványos volt az elmúlt másfél évtizedben; több mint negyedével (12,5 ezerről 9,3 ezerre) csökkent a magyar tannyelvű középiskolák tanulóinak a száma. Ugyanakkor némi pozitívum, hogy 2019 óta a tanulói létszámok stagnálnak (sőt, enyhén emelkednek), tehát a meredek ütemű fogyás megállt (10. ábra). Ettől függetlenül a magyar tanítási nyelvű középiskolai szint kiterjedt problémákkal küzd, melyek közül a legfontosabb talán a „méretgazdaságosság” kérdése, hiszen számos középiskolában nincs elég magyar gyerek

ahhoz, hogy a különböző szakokon meg tudjon indulni a magyar nyelvű képzés.⁵⁷ Ez elsősorban Közép- és Délkelet-Szlovákiában okoz gondot, ahol a gyerekek száma – néhány város, intézmény kivételével – nem elég egy megfelelő oktatási spektrum kialakításához. Ebben egyszerre okoz gondot, hogy adott számú magyar gyerekre túl sok intézmény jut, ugyanakkor a területi „munkamegosztást” ellehetetleníti az az igény, hogy helyben legyen képzés.

A középiskolai szintre bár szintén rendelkezünk részletes adatokkal, de az adatok értelmezését, a pontos területi kép és a változások megragadását olyan tényezők nehezítik, mint egyes iskolák létrejötte, megszűnése, illetve más településre költözése, telephelyek megnyitása és felszámolása. A 34. térképen látható törések (pl. Galántai járás és Rimaszombati járás 2014–2015 között) is ezen okokra vezethetők vissza. Valamint jól látható az is, hogy a Vágsellyei Szakközépiskola 2012-es, az Alsóbodoki Magán Szakközépiskola 2023-as bezárásával immár három magyar lakta járásban nem érhető el magyar nyelvű középiskolai képzés.

A középiskolai tanulók számában bekövetkezett változások mintázata számottevően eltér az általános iskolánál bemutatott folyamatoktól. Ebben fontos szerepet játszik, hogy a magyar anyanyelvű cigányságnak csak kisebb hányada lép tovább a középiskolai

10. ábra: Magyar tannyelvű középiskolába járó tanulók számának változása Szlovákiában, 2010–2024

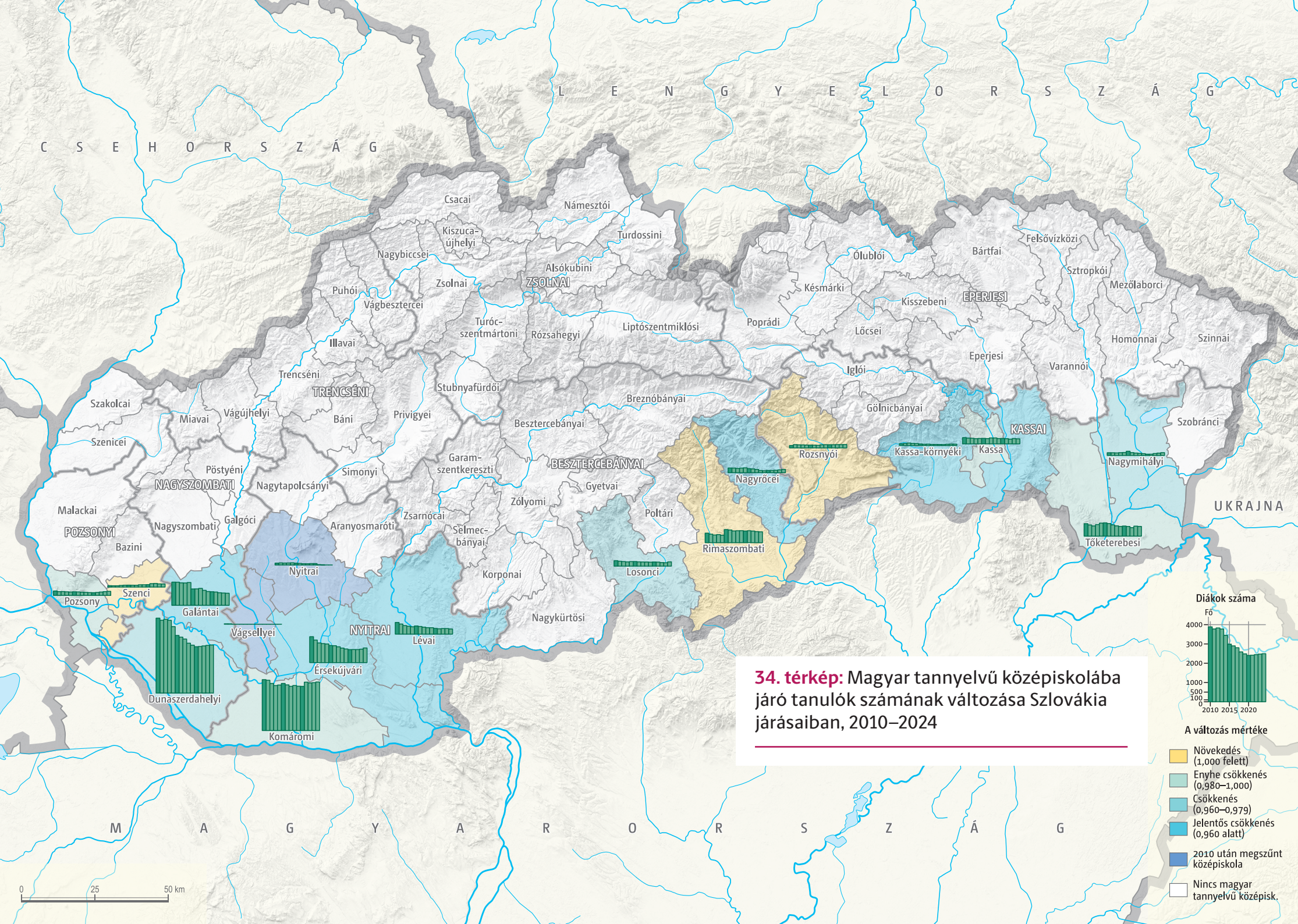
szintre, vagy ha továbblép, hamar lemorzsolódik.⁵⁸ Ugyanakkor egyes területi jellemzők – mint pl. a pozsonyi szuburbanizáció hatása a Szenci járás demográfiai viszonyaira – itt is éreztetik hatásukat. Így a Szenci járás magyar középiskolásainak száma a vizsgált időszakban megduplázódott. Ezt, valamint a Komáromi járást leszámítva azonban rendkívül jelentős a visszaesés a szlovákiai magyar nyelvterület nyugati felében, különösen a nyelvhatárperemi járásokban. A komáromi viszonylag kedvező értékekben talán közrejátszhat az is, hogy a városban van lehetőség a magyar nyelven

való felsőfokú továbbtanulásra is. A magyar nyelvterület keleti felében nehéz egyértelmű trendeket azonosítani, hiszen sok esetben évről évre meglehetősen hullámzóak a tanulói számok.

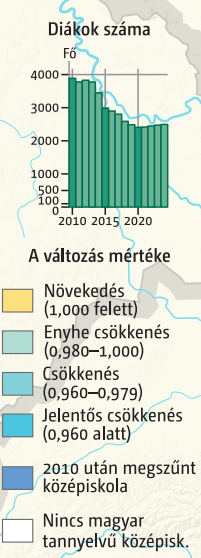
A középiskolai tanulói számokat tehát – az általános iskoláknál kisebb mértékben – befolyásolják a többszórvány különbségek, és enyhén érzékelhető, hogy a településhierarchián felfele haladva (azaz a nagyvárosokban) nagyobb a vonzereje a középiskoláknak: bár Pozsonyban és Kassában is csökkentek a tanulói

számok, de az átlagnál kisebb mértékű volt a fogyás. Ugyanakkor a középiskola típusa (gimnázium vagy szakközépiskola) nem befolyásolja a tanulói létszámokat: a csökkenés mértéke megegyezik, így a gimnáziumi tanulók részesedése a magyar középiskolások közül továbbra is egyharmad körül van (2024-ben 2935 fő).⁵⁹

Mindezen folyamatok is közrejátszanak abban, hogy a szlovákiai magyarok körében viszonylag alacsony azok aránya, akik magyar nyelven végzik középiskolai tanulmányaikat: a 2010-es évek elején Papp Z. Attila becslése szerint a magyar középiskolai tanulók 67%-a folytatta anyanyelvén a tanulmányait,⁶⁰ 2024-re ez az érték a regiszteradatok szerint 69%-ra emelkedett.⁶¹ Ennek azonban hatalmas regionális különbségei vannak: Pozsonyban a magyar nemzetiségűek negyede, Kassán 40%-a jár magyar középiskolába, de a Kassa-környéki és a Losonci járásban is 50% alatti az érték. Ezzel szemben a magyar többségű járásokban tízből kilenc magyar diák magyar képzést látogat (35. térkép). Két járást kell kiemelni, amely némileg váratlan értékeket mutat: egyrészt a Szenci járást, amelynek a legtöbb mutatója általában együtt mozog Pozsonnyal, de ebben az esetben nagyon eltérnek, és amelynek hátterében helyi sajátosságok (pl. a Szenci Középiskola vonzereje) állhatnak. Másrészt a Töketerébesei járásban a középiskolai szinten a magyar beiskolázási arány magasabb (!), mint az általános iskolások között (72

34. térkép: Magyar tannyelvű középiskolába járó tanulók számának változása Szlovákia járásaiban, 2010–2024

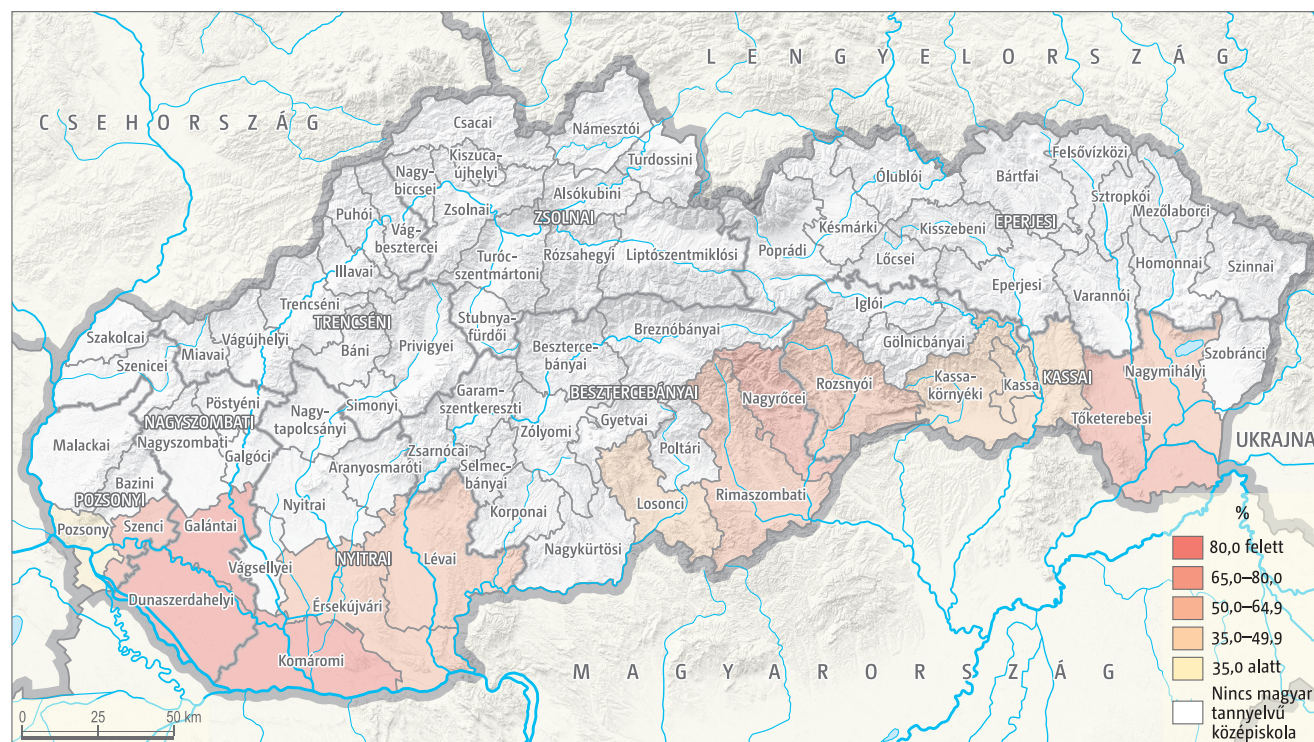
vs. 69%), ami mindenképpen kuriózum, és arra a speciális, az általános iskolában tannyelváltással járó szegregációs, majd középiskolai szinten a magyar tanyelvre visszaváltó stratégiára hívja fel a figyelmet, amit megítélésünk szerint a nem roma magyarok jelentős része követ. A többi járásban ugyanakkor hatalmas különbség lehet az általános és középiskolai szinten

magyar tannyelvet választók aránya között, így úgy tűnik, a tannyelvről szóló döntés e két szint esetében csak lazán kapcsolódik egymáshoz.

Érdemes még összevetni a középiskolai adatokat a népszámlálás korcsoportos adataival. Ebből az tűnik ki, hogy a 2021-ben 16–19 éves magyar anyanyelvűek

59%-a járt magyar tannyelvű középiskolákba. A két érték (59 vs. 69%) közti különbség több tényezőre vezethető vissza: az eltolódó iskolakezdésre, a továbbtanulás tényleges hiányára, a lemorzsolódásra, az évismétlések miatt elhúzódó általános iskolai tanulmányokra, a tanulmányok külföldön végzésére, az adatok kismértékű inkoherenciájára, hiszen a népszámlálás időpontja nem esik egybe a tanévkezdettel, továbbá szerepet játszhat a képzések eltérő hossza: a szakiskolai képzés az általánosan jellemző négyéves középiskolai képzésektől eltérően csak hároméves, a 8 éves gimnáziumot végzők is egy évvel hamarabb fejezik be tanulmányaikat, míg az ötéves középiskolások egy évvel később.

35. térkép: A magyar nemzetiségű középiskolások közül magyar iskolába járók aránya, 2024/25, százalék

Magyar tannyelvű (vertikális) oktatási útvonalak

Az óvodától középiskoláig terjedő közoktatás, és különösen az átmenetek vizsgálata felszínre hozta, hogy a magyar tannyelvű közoktatás az oktatási szinteken felfelé haladva egyre inkább beszűkül, egyre nagyobb mértékű a többségi nyelvű tannyelv választása. Mindezt jól mutatja, hogy 2010 és 2024 között Szlovákián belül a magyar nevelési/tannyelvet választó óvodások aránya 6,1%-ról 5,6%-ra csökkent, az általános iskolásoké 6,9%-ról 6%-ra, a középiskolásoké 4,5%-ról 4,2%-ra. Elsősorban az általános és a középiskolák értéke közti különbség mutatja, hogy a magyar oktatási útvonal nem feltétlenül vonzó alternatíva. A magyar és a többségi nyelvű oktatás között átjárás van, ez azonban elsősorban a többség irányába mutat, jól tükrözve az aszimmetrikus többség–kisebbség viszonyokat.

A magyar nyelvű oktatásból, ahogy azt már jeleztük, természetesen nem csak tannyelvváltással lehet kihullani. Nagyon jelentős a lemorzsolódás már az általános iskolákban is, sokan – elsősorban hátrányos helyzetű településeken a marginalizálódott, többnyire roma származású családok gyerekei közül – a 9

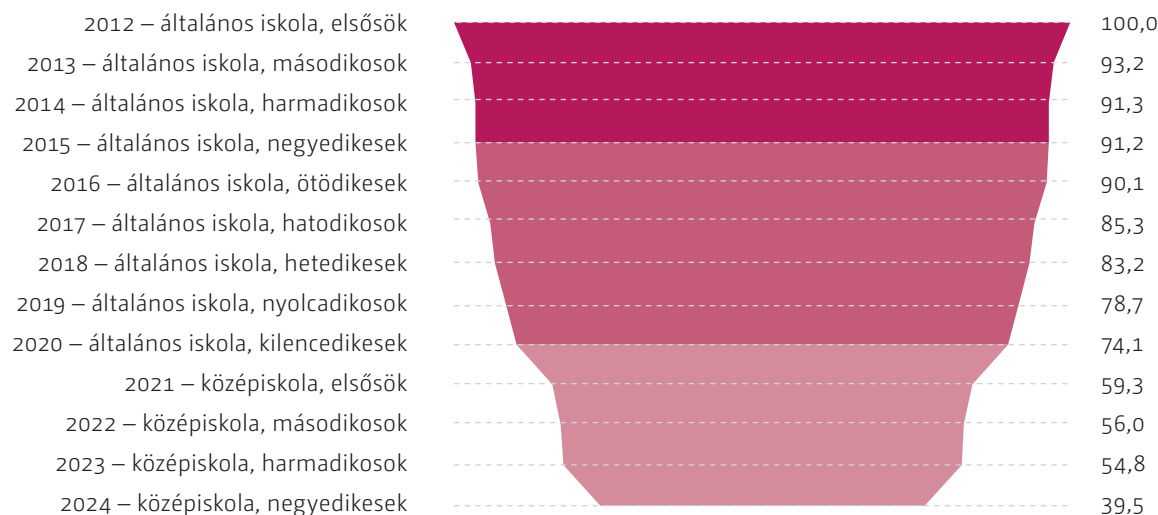
osztályt sem végzik el. Országos szinten a 11. ábra szemlélteti a magyar nyelvű iskoláztatásból kieső tanulók mértékét. Természetesen az egyes osztályok között bemutatott létszámcsökkenés nem feltétlenül jelent lemorzsolódást, hiszen előfordulnak évismétlések is, de nagyságrendileg jól láthatók a főbb töréspontok. Ezek az általános iskola 1. osztálya után, 5. osztály után, valamint 9. osztály után következnek be.

Mindez jól mutatja, hogy míg alsóban viszonylag moderált a vizsgált kohorsz iskolai számának csökkenése, addig a felső tagozaton egyre nagyobb lesz,

és a középiskolába átlépés már igazi törést jelent. Ez sok esetben egybeeshet a 16 éves tankötelezettség elérésével. (A középiskola 4. osztály létszámának csökkenése már inkább azt mutatja, hogy jelentős a súlya a három osztályos középiskolai képzéseknek). A magyar tannyelvű középiskolába tehát a vizsgált kohorsz mintegy 60%-a jutott el, ami lényegesen, 10 százalékponttal kevesebb Papp Z. Attila másfél évtizeddel korábbi adataihoz képest.⁶² Összességében pedig az elemzett évfolyam tagjainak csak mintegy fele jutott el odáig, hogy magyarul fejezze be középiskolai tanulmányait.

11. ábra: A 2012-ben első osztályosok kohorszának tanévenkénti iskolai létszámváltozásai

százalék

Tátrai Patrik, Kapitány Balázs, Nagy Ildikó, Rákóczi Krisztián

SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZOKTATÁSI ATLASZ

Társadalmi-demográfiai folyamatok Dél-Szlovákiában
a tanulói létszámok tükrében 2010 után

Horizontum Polgári Társulás – HUN-REN CSFK – VEKTOR Társadalomkutató Egyesület

Budapest, 2026

Szerzők:

Tátrai Patrik
Kapitány Balázs
Nagy Ildikó
Rákóczi Krisztián

© Tátrai Patrik, Kapitány Balázs,
Nagy Ildikó, Rákóczi Krisztián, 2026
© Horizontum Polgári Társulás;
HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet;
VEKTOR Társadalomkutató Egyesület

Kiadja a Horizontum Polgári Társulás, a HUN-REN
Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont (MTA
Kiváló Kutatóhely) és a VEKTOR Társadalomkutató
Egyesület.

Szakmai lektor:

Szarka László

© Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a mű bővített, illetve rövidített változatainak kiadási
jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem
a teljes mű, sem annak valamely része semmiféle
formában, semmiféle nyelven nem sokszorosítható
és nem publikálható.

horizontum.sk
csfk.org
hungarian-geography.hu
vektor-kutatas.hu

ISBN 978-963-8361-65-3

Térképek:

Koczó Fanni
Mezei Gáspár

Borítóterv:

Mezei Gáspár
Somodi András

Tipográfia:

Somodi András

